

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
UNIVERZITET U SARAJEVU
ODSJEK SIGURNOSNE I MIROVNE STUDIJE

BORBA PROTIV NASILJA U PORODICI – STUDIJA SLUČAJA U KANTONU
SARAJEVO

MAGISTARSKI RAD

Student: Elvedin Aljović

Mentor: Prof. dr. Izet Beridan

Broj indeksa: 680/II-SPS

Sarajevo, April 2021. godine.

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Teorijsko – metodološki okvir rada.....	6
2.1. Problem istraživanja.....	6
2.2. Predmet istraživanja.....	6
2.3. Kategorijalno pojmovni sistem	7
2.4. Ciljevi istraživanja	8
2.4.1. Naučni ciljevi.....	9
2.4.2. Društveni ciljevi.....	10
2.5. Istraživačke hipoteze.....	11
2.6. Metode istraživanja.....	11
2.7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja	12
3. Teorijske osnove nasilja u porodici	13
3.1. Pojam porodice i porodičnih odnos.....	13
3.2. Tipovi porodice.....	15
3.3. Funkcija porodice.....	16
3.3.1. Reproductivna funkcija porodice.....	16
3.3.2. Ekonomska funkcija porodice.....	16
3.3.3. Emotivna funkcija porodic.....	17
3.3.4. Kulturno-ideološka funkcija porodic.....	17
3.3.5. Vaspitno-obrazovna finkcija porodice.....	17
3.3.6. Zaštitna funkcija porodice.....	17
3.4. Nasilje kroz historiju.....	18
3.4.1. Nasilje u porodici u historijskom kontekstu	18
3.4.2. Karakteristike promjena u shvatanju nasilja u porodici u BiH.....	20
3.5. O nasilju u porodici.....	22
3.5.1. Međunarodne odrednice o nasilju u porodici.....	24
3.5.2. Odredbe zakona o nasilju u porodici u Bosni i Hercegovini	26
3.5.3. Žrtve nasilja u porodici	27
4. Pravna regulativa nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini	33
4.1. Zakonska regulativa nasilja u porodici kroz historiju Bosne i Hercegovine.....	34
4.2. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, RS i BD.....	35

4.3. Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici.....	39
5. Vrste i posljedice nasilja u porodici i postupanje nadležnih institucija.....	43
5.1. Sociološki faktori viktimizacije	45
5.2. Vrste nasilja u porodici	49
5.2.1. Psihičko nasilje	49
5.2.2. Fizičko nasilje	52
5.2.3. Seksualno nasilje.....	53
5.2.4. Duhovno nasilje	55
5.2.5. Finansijska zloupotreba	56
5.2.6. Nasilje nad djecom.....	57
5.3. Posljedice nasilja u porodici	58
5.3.1. Fizičke posljedice.....	58
5.3.2. Psihičke posljedice.....	58
5.3.3. Posljedice nasilja nad djecom	59
5.4. Postupanje policijskih organa	60
5.4.1. Početna intervencija	61
5.4.2. Tehnike prikupljanja dokaza	62
5.4.3. Informacije koje se pružaju žrtvi	62
5.4.4. Lišavanje slobode.....	63
5.5. Uloga i postupanje centara za socijalni rad.....	63
5.6. Prevencija nasilja u porodici i uloga NVO	65
5.6.1. Sigurna kuća za zaštitu i pomoć žrtvama nasilja	66
5.6.2. Koordinirano djelovanje subjekata zaštite	68
7. Zaključak	69
9. Literatura	72

1. UVOD

Porodica kao nukleus svakog društva u kojem se svaki čovjek razvija, zadovoljava svoje osnovne potrebe, ali i one najvažnije, koje se samo i mogu u krugu porodice zadovoljiti.

Porodica je specifična bio - socijalna zajednica ljudi i ima veoma značajnu ulogu u razvoju čovjeka, ali ne samo čovjeka nego društva uopšte. Porodica se u svjetskim okvirima definiše kao zajednica domaćina i jedna ili više drugih osoba koje žive u istom domaćinstvu, koja su međusobno vezane rođenjem, brakom ili usvojenjem.

S druge strane, porodica je posrednik između društva i pojedinca i ona vrši više funkcija od bilo koje druge društvene grupe. Porodica je osnovna ljudska zajednica i ona u potpunosti utiče na formiranje ličnosti, te je osim za pojedinca, očuvanje porodice zapravo od izuzetne važnosti za svako društvo. Što je to slučaj sa npr. silovanjem, i njegovom rodnom utemeljenju.

Bosna i Hercegovina kao društvo koje je postalo visokotolerantno na gotovo sve obilike nasilja i negativnih pojava povezanim sa nasiljem, tako je i nasilje u porodici postala svakodnevnica našeg društva.

Prepuni su naslovi u BiH medijima koji govore o užasnim primjerima nasilja u porodici, koji nerijetko imaju i smrtne ishode. Takođe su česti izvještaji nevladinih organizacija koje iznose podatke o primjerima nasilja u porodici, kroz istraživanje ili se bave pomoći žrtvama nasilja u porodici. Opšteprihvaćena i jednostavna definicija pojma nasilja je: Nasilje je svaki čin protiv volje pojedinca koji ugrožava lični integritet bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, seksualnom ili ekonomskom nasilju.

Ipak nasilje u porodici sadržava u sebi nekoliko oblika, koje svaki na svoj način ima određene posljedice na oštećenu stranu, odnosno žrtvu nasilja u porodici. Ovaj oblik nasilja prema mišljenju velikog broja autora, predstavlja obrazac nasilnih ili prijetećih radnji s ciljem izvršenja namjernog kontrolisanja druge osobe.

Zbog značaja uloge porodice u razvoju i opstanku društva, problematici nasilja u porodici treba da se pridaje mnogo više pažnje, posmatrajući ga kao sociopatološku pojavu, koja prati razvoj porodice od samih početaka. Nasilje u porodici prevazišlo je okvire privatne sfere, te samim time predstavlja problem cijelog društva, a ne samo pojedinca, žrtve, kojem se događa.

Bez obzira, koji od oblika nasilja se dešava i kojem članu porodice, nasilje u porodici strukturalno doprinosi disfunkcionalnosti porodice, a posebno doprinosi razvijanju poremećaja u ponašanju kod djece.

Samim time, ukoliko djeca od najranije dobi naviknu da posmatraju nasilje ili da su žrtve nasilja, te u dosta slučajeva imaju predispoziciju da postanu zlostavljači, a samim time postanu dio začaranog kruga nasilja.

Neophodno je razlučiti uzroke nasilja, ali ni u kojem slučaju ne smijemo dozvoliti da se nasilje opravdava sa određenom situacijom ili uzrokom, jer za nasilje opravdanja nema, te to moramo kontinuirano naglašavati. Iako se nasilna ponašanja često pokušavaju objasniti uticajima negativnih socioloških faktora, kao što su nezaposlenost, uticaji okruženja, siromaštvo, socijalna isključenost, loša socio - ekonomska situacija, međutim ne može se izbjeći činjenica da veliki procenat zlostavljača je upravo bio žrtva nasilja u porodici u djetinjstvu.

Međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava jasno nalažu da je država odgovorna za prevenciju, provođenje istrage i sudsko sankcionisanje svih oblika kršenja ljudskih prava. Iako su obaveze iz sporazuma o ljudskim pravima primjenjive isključivo na države potpisnice, te tako i na djela koja počine državni organi.

Takođe, prema principima međunarodnog prava, postoji odgovornost države za djela koja počini pojedinac ukoliko država potpisnica ne spriječi kršenje prava, ne provede istragu i ne kazni djelo nasilja, te propusti osigurati pristup pravdi, uključujući i naknadu štete žrtvama, što se naziva standardom dužne pažnje.

Rezolucijom Generalne skupštine UN-a, dužna pažnja definisana je kao obaveza države da „poduzme odgovarajuće zakonske i administrativne i druge odgovarajuće mjere za sprečavanje povreda“, kao i da „poduzme mjere protiv onih koji su navodno odgovorni za kršenje ljudskih prava, u skladu sa domaćim i međunarodnim pravom.“ Iako je standard dužne pažnje primijenjen na brojna pitanja u vezi sa ljudskim pravima, međunarodni sporazumi i instrumenti jasno nalažu da taj standard takođe bude primjenjiv konkretno na radnje i politike koje poduzima država, a koje se odnose na nasilje nad ženama

2. TEORIJSKO – METODOLOŠKI OKVIR RADA

2.1. Problem istraživanja

Problem istraživanja se jasno iskazuje kroz potrebu sagledavanja faktora pojave nasilja u porodici koji su prisutni u Bosni i Hercegovini, odnosno u Kantonu Sarajevo, a mogu se povezati i sa razvojem ekstremističkog ponašanja. U sklopu interesa istraživanja ovog rada obradiće se faktor nasilja u porodici koje je veliki problem našeg društva, kroz pravni i društveni kontekst, ali i zbog činjenice da predstavlja potencijalnu podlogu za razvoj ekstremističkog ponašanja.

2.2. Predmet istraživanja

Prisutnost nasilja samo po sebi predstavlja opasnost po opstanak, napredak i mirno življenje svakog društva, očigledna je nezrelost i nespремnost našeg društva, ali i pojedinca da se bore protiv svih oblika nasilja. Odatle u Bosni i Hercegovini imamo stanje da je javnost često nijema na sveprisutnost nasilja, pa tako i nasilja u porodici, ali i uopšte prema pojavama povezanim sa nasiljem.

U cilju adekvatnog odgovora na ovaj problem usvojeni su ili su unaprijeđeni zakoni o zaštiti od nasilja u porodici i strategije na nivou države, entiteta i Brčko Distrikta. Međutim ta pravna regulative nije u praksi pomogla smanjenju broja slučajeva nasilja u porodici.

Porodica ima ulogu u prepoznavanju ranih znakova svih oblika ponašanja koji vode u nasilje, ali je često nemoćna da reaguje pravovremeno iz više razloga koji su takođe predmetom istraživanja. Kroz analizu međunarodnih i domaćih krivično - pravnih propisa, utvrditi ćemo stvarno stanje u pravnoj regulativi, ali pored toga istražiti ćemo i mogućnosti porodice, okruženja, nadležnih institucija, kao i obaveze i prava članova porodice, sa posebnim osvrtom na prava žrtava nasilja u porodici i mogućim posljedicama nasilja u porodici.

Predmet istraživanja sadržan je u samom naslovu rada uz namjeru da se prikaže presjek stanja u Bosni i Hercegovini u oblasti nasilja u porodici, u svjetlu aktuelnog stanja i trendova, na osnovu izučavanja pravnih regulativa i relevantnih dokumenata, uz korištenje postojećih istraživanja ali i rezultata vlastitih istraživanja dobijenih metodama anketiranja, intervjuua, analizom pravne i stručne literature, te drugim naučnim metodama istraživanja.

2.3. Kategorijalno pojmovni sistem

PORODICA – „Porodicu je moguće kratko i uopšteno definisati kao životnu zajednicu roditelja, djece i drugih srodnika. Stoga ona može biti: mala, srednje i velika.“¹ „Porodica je specifična bio - socijalna zajednica ljudi. Ona ima veoma značajnu ulogu u razvoju čovjeka, ali ne samo čovjeka nego društva uopšte. Porodica je posrednik između društva i pojedinca i generalno vrši više funkcija od bilo koje skupine pojedinaca. Nastanak neke društvene grupe ima za cilj da se određene radnje obave i takva grupa postoji dok postoje i potrebe, što znači da nakon prestanka potreba takva grupa može da se rasformira. Formiranjem porodice čovjek kao socijalno biće doživljava na taj način što njegov život ima sasvim drugačiji smisao bitisanja kada više nije sam nego pored njega postoji njegov barčni drug, djeca.“²

BRAK – „Najčešće je zakonom uređena zajednica muškarca i žene, a ona koja nije pravno uređena je vanbračna zajednica ili vanbračna veza. Osnovna funkcija braka je zasnivanje porodice.“¹

VANBRAČNA ZAJEDNICA – „Nastaje nakon najmanje tri godine zajedničkog života ili kraće ako je u njoj rođeno dijete, a imovinu koju su vanbračni partneri stekli radom u vanbračnoj zajednic, smatra se njihovom zajedničkom imovinom i ona se po Zakonu tretira kao i imovina bračnih partnera.“³

¹ Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo 2018., str. 84.

² Balić, S., Divanović, D., Ricijaš, N., Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima, Kriminologija i socijalna integracija, 2001., str. 71.

³ Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Sl. Novine F BiH“, br.35/2005, 41/2005 – ispr. i 31/2014).

NASILJE – „Nasilje se kao društvena pojava tumači na vrlo različite načine, pa tako postoje, njegova različita teorijska shvatanja i usklađene definicije. Postojalo je oduvijek i uvijek je, kao i danas, jako rašireno u društvu. Ono je karakteristika mnogih inteligentnih vrsta i prisutno svugdje gdje se ova bića trude dominirati nad drugima. Otac psihoanalize, Sigmund Freud smatra da agresivnost ima biološku osnovu, a svoju teoriju agresivnosti je razvio na tezi o destruktivnom nagonu koju posjeduju sva živa bića. Agresivnost je rasterećenje kojem je cilj smanjiti napetost organizma.“²

NASILJE NAD DJECOM – „Podrazumijevaju se odnosi i ponašanja pojedinaca ili institucija kojima se ugrožava normalan psihički i fizički razvoj, integritet ličnosti ili se ugrožava zadovoljavanje dječijih potreba.“⁴

2.4. Ciljevi istraživanja

Nasilje u porodici predstavlja jedan od najznačajnijih problema, s obzirom da je prošireno i povezano sa čitavim nizom posljedica. Ono što posebno zabrinjava jeste sve izraženije nasilje u okruženju. Cilj ovog istraživanja je utvrditi u kojoj mjeri je ono prisutno, da li uopšte ljudi prepoznaju oblike nasilja, u kojoj mjeri su informisani o zakonima u Bosni i Hercegovini koji štite od nasilja i kažnjavaju počinitelje.

Cilj je takođe istaći da Centri za socijalni rad uglavnom nemaju specijalizirano osoblje, kao što su psiholozi, a situaciju još složenijom čini opći nedostatak osoblja. Nedostatak materijalnih i ljudskih resursa unutar ili u blizini Centara za socijalni rad je veliki problem, kao npr. da li postoji sigurna kuća, nevladine organizacije koje pružaju pomoć, ili centar za mentalno zdravlje, s odgovarajućih kadrom u dovoljnom broju koji će savjetovati žrtve.

Pravni i društveni kontekst nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini je „gorući“ problem. Ono što treba istaći, jeste činjenica da, Ustavi Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine garantuju zabranu diskriminacije na osnovu spola, između ostalih osnova, kao preduslove za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na nivou jednog od ključnih uzroka i posljedica ovih vrsta nasilja.

² Balić, S., Divanović, D., Ricijaš, N., Nasilje i ubojstva među intimnim partnerima, Kriminologija i socijalna integracija, 2001., str. 71.

⁴ Trbonja, A., Kako prepoznati nasilje nad djecom i pomoći djetetu žrtvi nasilja, Martino, Mostar, 2007., str.

Pored toga, BiH, Republika Srpska i FBiH su usvojile niz zakonskih akata koji zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola, inkriminiraju različite oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici te posebno propisuju zaštitu od diskriminacije i nasilja u porodici.

Cilj istraživanja u ovom magistarskom radu jeste prikazati borbu protiv nasilja u porodici, gdje ćemo na studiji slučaja u Kantonu Sarajevo prikazati osnove istog.

2.4.1. Naučni ciljevi

Iako je ova tema dosta istražena, nedostatak adekvatne primjene u praksi omogućava efikasnu zaštitu i ne pruža sigurnost oštećenim stranama, odnosno žrtvama nasilja u porodici.

Kao što je poznato, u Bosni i Hercegovini zbog tradicionalne ukorijenjenosti rodni stereotipa u socijalnoj i kulturnoj strukturi, bh. društvo percipira nasilje u porodici kao vaspitnu mjeru i stvar privatnog života. Problem nasilja u porodici se na taj način regeneriše i nastavlja uslijed poricanja i šutnje većine članova društva, ali i nesistematičnog i nedosljednog pristupa ovom problemu relevantnih državnih institucija.

Iz tih razloga, postoji određeni nivo manjka povjerenja u rad nadležnih zaštitnih mehanizama, zbog čega se veliki broj žrtava nasilja ustručava od prijavljivanja akta nasilja nad njima. Nemali broj žrtava koji prijavi nasilje, u velikom broju koriste svoje pravo da ne svjedoče protiv počinitelja, čime se stvara začarani krug nasilja.

Do koje mere je porodično nasilje nad ženama prisutno u bh. društvu teško je utvrditi iz raznih razloga. Situacioni, kulturalni i strukturalni konteksti u BiH imaju sledeće karakteristike: Prvo, nedostatak ili neadekvatnost podataka koje obezbjeđuju razne institucije koje se bavez nasiljem u porodici, gdje se otežava razumijevanje obima, prirode, ozbiljnosti i efekata ovog fenomena. Drugo, nasilje u porodici se često ne prijavljuje zato što je uglavnom bivalo prihvaćeno u društvima širom svijeta, posebno u onim sa veoma jakim tradicionalnim vrijednostima u pogledu polnih razlika u ulogama i distribuciji moći. U tom kontekstu, društvene vrijednosti i stavovi podržavaju muškarca u njegovoj ulozi glave porodice, čiju apsolutnu moć niko ne smije da osporava. Pored toga, predstavnici zakona i policija su se nerado miješali jer su smatrali da je to privatna stvar, dok su se pravne i socijalne službe uglavnom bavile očuvanjem porodice.

Naučni cilj ovog istraživanja usmeren je ka pružanju doprinosa kroskulturalnom akademskom proučavanju pravnog i društvenog konteksta nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini kao fenomena.

2.4.2. Društveni ciljevi

Kada društvo nije spremno da bezrezervno osudi nasilje, te adekvatno i brzo regulje na slučajeve nasilja, ono u suštini, štiti nasilnika. Nasilnik je taj kome odgovara šutnja žrtve. Negiranje počinjenog nasilja i dovođenje u sumnju onoga što se žrtvi dogodilo doprinosi nekažnjavanju počinioca.

Kako bi se ovakvo stanje promijenilo ključno je da prije svega samo društvo iskaže jasan stav da je nasilje u porodici neprihvatljivo i da se svaki počinitelj nasilja treba adekvatno kazniti. Ovo se može ostvariti, donošenjem odgovarajućih zakona i njihovim dosljednim provođenjem, kao i osposobljavanjem nadležnih institucija za postupanje u slučajevima nasilja.

Isto tako je važna prevencija koja uključuje informisanje svih građana i građanki o zakonima i pravu na život bez nasilja, te da je bilo koja vrsta nasilja, od verbalnog do fizičkog, predstavlja kršenje ljudskih prava i zabranjena je zakonom. Kada zajednica počne osuđivati a institucije adekvatno kažnjavati nasilnike za ono što su uradili, i žrtve će se lakše odlučivati da prijave nasilje.

Društveni (pragmatični) cilj istraživanja nameće se neophodna potreba detaljnijeg preispitivanja razloga postojeće sudske politike krivičnog sankcionisanja u ovoj vrsti krivičnih predmeta. Možemo istaći da krivično sudsko sankcionisanje počinitelja krivičnih djela u ovim predmetima u određenoj mjeri odstupa od instrukcija i uputa relevantnih međunarodnih dokumenata, a posebno od Preporuke Komiteta ministara Vijeća Evrope iz 2002. godine, kojom se pozivaju države članice da preispitaju i pooštre kazne, gdje je potrebno, za namjerni nasilni napad počinjen u porodici i kada su u pitanju počinioci koji ponavljaju krivično djelo ili oni koji prekrše zaštitne mjere, kao i da se češće koriste kazne kojom se počinitelj lišava slobode.

Kao potencijalne korisnike rezultata istraživanja navodimo sve državne organe i subjekte koji se bave ovom problematikom, kao i žrtve nasilja u porodici. Društveni cilj istraživanja navodimo i krivičnopravni odgovor na sankcionisanje ponašanja nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini koji do sada nije bio adekvatan na šta upućuju dosadašnja naučna istraživanja iz ove oblasti. Sankcije koje se izriču izvršiocima krivičnog nasilja u porodici ukazuju na postojanje tendencije blagog kažnjavanja.

2.5. Istraživačke hipoteze

Generalna hipoteza

- *H0: Bosna i Hercegovina u značajnoj mjeri je izgradila pravnu legislativu u pogledu sprečavanja nasilja u porodici, ali zbog osjetljivosti ovog pitanja i neorganiziranog u dovoljnoj mjeri institucionalnog djelovanja, rezultati razotkrivanja i kažnjavanja počinioca porodičnog nasilja nisu zadovoljavajući u Kantonu Sarajevo također.*

Navodim više pojedinačnih hipoteza:

- *H1: Nasilje u porodici postaje pogodno tlo za razvijanje ekstremnog ponašanja koje može da vodi u nasilni ekstremizam.*
- *H2: Kazne za počinioce djela nasilja u porodici su preblage, što implicira da osoba koja je već počinila nasilje u porodici vraća činjenju istih.*

2.6. Metode istraživanja

U ovom magistarskom radu, prilikom istraživanja, oblikovanja i prezentovanja spoznaja u funkciji dokazivanja postavljene generalne hipoteze kao i pomoćnih hipoteza, biće korišteno u odgovarajućoj kombinaciji, više naučnih metoda:

- Metoda indukcije i dedukcije,
- Metoda analize i sinteze,
- Metoda deskripcije,
- Komparativna metoda,
- Statistička metoda,
- Empirijska metoda,
- Metoda promatranja.

2.7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Kad je u pitanju vremenski plan istraživanja, rad ćemo provesti kroz dva dijela:

- period prikupljanja podataka (15.05.2020. – 31.05.2020.)
- obrada podataka (01.06.2020. – 30.06.2020.)

3. TEORIJSKE OSNOVE ZA PROUČAVANJE NASILJA U PORODICI

3.1. Pojam porodice i porodičnih odnosa

Porodica kao integrisana i funkcionalna jedinica društva u dužem vremenskom periodu privlačila je pažnju brojnih istraživača. „Iako je sama porodica kao socijalna kategorija bila predmet istraživanja, za istraživanje i definiranje, kao i određenje same porodice u kontekstu društva, vrlo bitan element jesu i faktori koji utiču na razvoj, ponašanje i dobrobiti pojedinca koji, uz druge pojedince, čini porodicu.“⁵

Definicije porodice i njena uloga u društvu razlikovale su se od zemlje do zemlje, tradicije, kao i u okvirima jedne zemlje ili zajednice. Riječ „domaćinstvo“ se često koristi kao zamjena za porodicu. Korištenje definicije „porodice koja obuhvata sve ljude koji žive u jednom domaćinstvu može biti pogrešno“, navodi Sonawat, jer s jedne strane mogu uključiti ljude koji ne dijele srodstvo, a s druge strane mogu isključiti one koji su privremeno odsutni: „Ova vrsta definicije ujedno ne identifikuje jedinice koje funkcionišu kao porodice u ekonomskom, društvenom ili emocionalnom smislu, ali obično ne žive u istom domaćinstvu.“⁶

Ipak, imajući u vidu prethodna relevantna pitanja koja se postavljaju ako želimo da mislimo o porodici moramo je posmatrati i kao faktor koji utječe na druge varijabilne karakteristike (kao što su zdravlje, životna sredina, socijalno ponašanje, pojava nasilja u porodici itd.). Teorije porodičnih odnosa i dalje se najčešće okrenute ka definisanju porodice kao skupine koja obično dijeli zajedničko životno područje odnosno životni prostor.

⁵ Sonawat, R., Understanding families in India: A reflection of societal changes, u: *Psicologia, Teoria e Pesquisa*, 2001., str. 177. (Prevela Samira Cerić, Tešanj 2020.)

⁶ Elliott, S., Gray, A., Immigration Research Programme: Family Structures, A report for the New Zealand Immigration Service, New Zealand Immigration Service, New Zealand, 2000., str. 50. (Prevela Samira Cerić, Tešanj 2020.)

Istraživanja o porodici omogućavaju uvid u strukturu društva i promjene u tipovima, sastavu i rastu porodica. Prema tome, porodice se mogu klasifikovati u nekoliko različitih dimenzija, na primjer, tipom „braka“⁷, samom lokacijom, nekim propisanim autoritetom ili sastavom.

„U društvenom smislu, ljudi se mogu tretirati kao članovi nekoliko porodica, kao „članovi porodica sa roditeljima i braćom i sestrama, a također i članovi porodica koje se sami finansiraju.“⁸

Porodica se sastoji od ljudi koji uobičajeno žive u istoj kući, osim ako rad, studije ili neke druge aktivnosti prisiljavaju člana porodice da privremeno živi daleko od zajedničke kuće koja se definira i tretira domom i u čijim granicama postoji porodica. Članovi koji su zakonski izuzeti od porodice, prestaju biti članovi porodice.

Postoje razlike između funkcionalnih i nefunkcionalnih „porodičnih sistema“⁹ i da se kod ovih posljednjih zapravo pronalaze elementi nasilja koji mogu izrasti u samo nasilje, a mogu se, adekvatnim mehanizmima i radom, prevenirati. Za istraživače je, u smislu teorije o „porodičnim sistemima“⁹, u osnovi porodice sloboda.

Osnovno načelo konstruktivne i harmonične porodice koja osigurava život bez nasilja – sloboda, biva ugroženo povremeno različitim faktorima a time i integritet njenih jediniki.

Kod ovakvih porodica dolazi do promjena koje se odnose na sve članove i koje su dugoročne. Naime, djeca se potiču da od malih nogu budu posmatrana ne kao dio cjeline, nego kao pojedinačne jedinice što dovodi do osjećaja odvajanja ili odbačenosti. S druge strane, dobra ravnoteža unutar porodice i kohezija uvjetuje optimalno, zdravo funkcionisanje jedinice i njenim razvojem kao individue.

⁷ Brak predstavlja životnu zajednicu žene i muškarca. Takođe, brak se definiše kao društveni odnos između osoba različita spola regulisan pravnim normama. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9227>, preuzeto, 27.10.2020.

⁸ Hodgson, R., Birks, k. S., Statistics – New Zeland's definition of family, its implications for the accuracy of data and effectiveness of policy targeting, The Centre for Public Policy Evaluation, Massey Univerzity, New Zeland, 2002., str. 91..(Prevela Samira Cerić, Tešanj 2020.

⁹ Porodični sistem omeđen je granicama preko kojih komunicira sa ostalim sistemima. To su nevidljive linije kojima se ograničava prostorna, emocionalna „teritorija“ odnosa u porodici i označavaju pravila ko i na koji način učestvuje u porodičnom životu. Dostupno na: <https://porodicno.ba/porodicni-sistem-uspostava-granica-pravila-i-discipline/>, preuzeto, 27.10.2020.

Teorija „porodičnih sistema“⁹ temelji se na izvjesnim pretpostavkama u odnosima unutar same porodice. Jedan od njih jeste tvrdnja da su jedinke unutar porodice međusobno povezane, te da njihova iskustva utiču i na porodicu kao sistem. Nadalje, vrlo je važno i nepohodno obratiti pažnju na recipročne utjecaje.

Problematiziranju koncepta porodice pristupalo se i iz drugih različitih teorija. Neke od njih javile su se s ciljem kritike teorije porodičnih sistema. Feministički teoretičari su, npr. kritikovali ovu teoriju naglašavajući da u sklopu porodice svaki pojedinac nema jednaku odgovornost niti jednaku moć, te da neravnoteža u porodici, odnosno problemi nastju kada se izvjesni članovi (žena i djeca) krenu boriti za svoju samostalnost i ravnopravnost. Osim toga, zagovornici teorija koje kritikuju teoriju „porodičnih sistema“⁹ tvrde da se unutar nasilnih porodica implicitno okrivljuje zlostavljanu osobu za nasilno ponašanje zlostavljača.

3.2. Tipovi porodice

Nauka i praksa su ponudile različite tipologije porodice koje su trebale da omoguće lakše istraživanje i razumijevanje porodice. Postoje različiti kriterijumi tipologizacije porodice, a svaki od njih naglašava određeni aspekt pojavnosti, strukture, funkcije ili značenja kojima se određuje. U svom djelu „Socijologija“ autor Miljković Jelena, u zavisnosti od kriterija razlikuje slijedeće tipovi porodice:

- „Tradicionalna porodica je porodica u kojoj se tačno zna položaj i uloga koju imaju muški članovi porodice i kakva prava i obaveze imaju žene.“¹⁰
- „Patrijahalna porodica je ona porodica u kojoj nepriskoveni autoritet ima otac, koji donosi sve odluke i njegova riječ je zadnja.“¹⁰
- „Egalitarna (demokratska) porodica je ona porodica u kojoj su raspodjeljene uloge među polovima, generacijama i u skladu sa sposobnostima svojih članova.“¹⁰

⁹ Porodični sistem omeđen je granicama preko kojih komunicira sa ostalim sistemima. To su nevidljive linije kojima se ograničava prostorna, emocionalna „teritorija“ odnosa u porodici i označavaju pravila ko i na koji način učestvuje u porodičnom životu. Dostupno na: <https://porodicno.ba/porodicni-sistem-uspostava-granica-pravila-i-discipline/>, preuzeto, 27.10.2020.

¹⁰ Miljković Jelena, Metod Socijologija, Novi Sad 2013.

- „Nuklearna porodica je termin koji se u sociologiji smatra zajednicom sastavljenu od oca, majke i djece.“¹⁰
- „Proširena porodica čine bliži i dalji srodnici, koji žive pod istim krovom u zajedničkom domaćinstvu.“¹⁰
- „Potpuna porodica je ona porodica koja se sastoji od supružnika i djece.“¹⁰
- „Okrnjena ili nepotpuna porodica je ona porodica u kojoj nedostaje jedan ili oba supružnika i bračna zajednica bez djece.“¹⁰

3.3. Funkcije porodice

Mnogi autori su raspravljali o funkcijama porodice i imaju različite pristupe o ovom pitanju, prema potrebi često su isticali jednu ili više funkcija porodice, pa bi svako njihovo diferenciranje po važnosti ili odvojeno promatrenje vodilo u nepotrebnu krajnost. „Platon i Aristotel su prioritet stavljali na reproduktivnu, ekonomsku i vaspitnu ulogu porodice. S obzirom da svako od njih predstavlja niz podfunkcija, koje su stalno ili povremeno prikrivena uloga porodice, analizirane su slijedeće funkcije porodice: Reproductivna, ekonomska, emotivna, kulturno-ideološka, vaspitno-obrazovna i zaštitna.“¹¹

3.3.1. „Reproduktivna funkcija porodice

„Brak kao osnovica porodice i porodica u cjelini reprodukuje samu sebe, rađajući svoje nove članove, time obezbjeđuju značajnu sponu između ljudskog prirodnog i društvenog bića.“¹²

3.3.2. Ekonomska funkcija porodice

U ekonomskom smislu savremena porodica je došla do velikog preobražaja, jer nema središta za proizvodnju. Kako bi kvalitetno ispunjavala ostale funkcije, savremena porodica mora svojim radom osigurati egzistencijalne potrebe svih svojih članova. Ekonomska saradnja unutar porodice ne samo da u velikoj mjeri ispunjava ekonomsku ulogu koju ima porodica u okviru društva, već supružnicima koji zajednički rade pruža brojna pozitivna iskustva koja učvršćuju njihovu zajednicu.“¹³

¹⁰ Miljković Jelena, Metod Sociologija, Novi Sad 2013.

¹¹ Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo 2018., str. 18.

¹² Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo 2018., str. 188.

¹³ Haralambos i Holborn, 2002., str. 508.

3.3.3. Emotivna funkcija porodice

„Emotivnu funkciju porodice prvenstveno vezuje za odnose u porodici između (van)bračnih drugova, roditelja spram djece i obratno, porodice prema djeci i obratno i djece jednih naspram drugih. Za proučavanje emotivne funkcije porodice, neophodno je imati naumu šire poimanje emocija koje zavise od porodice, ne samo onih koje se odnose na njenu unutrašnjost, na stepen i vrste emocije među članovima.“¹⁴ Emotivna funkcija porodice igra veliku ulogu u normalnom razvoju ličnosti.

3.3.4. Kulturno – ideološka funkcija porodice

„Kulturi i ideologiji svaka porodica pristupa na sebi svojstven način, bez obzira što je riječ o širokim okvirima opšte ili nacionalne kulture. Kulturno-ideološko stajalište i funkcija porodice, podrazumjeva odnose unutar nje same i u odnosu na izvanjsko društveno okruženje.“¹⁵

3.3.5. Vaspitno – obrazovna funkcija porodice

„Vaspitna funkcija po Mladenovićevom sudu, podijeljena je između porodice i društva. Niti samo društvo, niti sama porodica vaspitno ne djeluje na pojedinca, nego je taj proces uzajaman. Mladenović je ustvrdio da savremena porodica, nema nikakvog uticaja na pružanje obrazovanja svojih članova. Nasuprot Mladenovićevoj, stoji tvrdnja po kojoj golemi broj porodica ozbiljno saučestvuje u obrazovanju svojih članova.“¹⁶

3.3.6. Zaštitna funkcija porodice

„Zaštitu porodice pojedini autori, poput Mladernovića vide u pravnim, ekonomskim, moralno-političkim i drugim oblicima zaštite. Porodična zaštita ili samozaštita porodice, prema istom autoru, podrazumjeva: biološku, moralnu, vaspitnu, pravnu i ekonomsku zaštitu.“¹⁷

¹⁴ Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo 2018., str. 228.

¹⁵ Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo, 2018., str. 238.

¹⁶ Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo, 2018., str. 262.

¹⁷ Izet Beridan, Porodica i rat, FPN, Sarajevo 2018., str. 272.

3.4. Nasilje kroz historiju

3.4.1. Nasilje u porodici u historijskom kontekstu

„Danas se nasilje u porodici najčešće definiše kao bilo koji oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja. Karakteriše ga želja jednog člana porodice da korištenjem sile, zastrašivanjem i različitim drugim postupcima uspostavi kontrolu nad članovima porodice te je i održi. Nasilje u obitelji je svjesni izraz moći i kontrole te se ne događa slučajno, a u većini slučajeva je dugotrajno i često.“¹⁸

Nasilje u porodici i svi drugi oblici nasilja u porodici nisu konstrukt niti produkt modernog odnosno današnjeg vremena. Naprotiv, oni su popratna pojava svih razdoblja, ali danas, više nego ikada, javlja se imperativ da se u rješavanje ovog problema uključe sve adekvatne institucije i svi nivoi te da se problemu pristupi sa više aspekata.

Počevši od davnina, žene su se nalazile, a i dan danas nalaze u vrlo nezahvalnom i teškom položaju. One su, u ekonomskom smislu, ovisile uglavnom od muških potomaka ili pak partnera. Nesamostalnosti ili bolje rečeno ovisnosti žene u smislu finansija, su doprinijeli i drugi faktori, tako da je stoljećima formiran temelj za ponižavanje, ugnjetavanje i/ili nasilje nad ženama. U jednako nezavidnom položaju nalaze se i djeca koja nerijetko trpe nasilje u porodici a što se kasnije odražava na njihov integritet i razvijanje kao ličnosti.

Nasilje u porodici za sobom povlači i brojne zdravstvene probleme, počevši od narušavanja psihičkog zdravlja jednog ili više članova porodice, preko fizičkog, emotivnog i socijalnog, pa shodno tome čin nasilja nije isključivo fizičko nego postoji višestruki spektar nasilja i nasilničkih ponašanja. Međutim, neovisno o njegovoj formi, nasilje jeste nasilje a jedan od možda najproblematičnijih i najučestalijih nasilnih oblika koje vremenom primuma epidemiološke razmjere jeste svakako nasilje od strane partnera i/ili među partnerima. Žene su, s obzirom na specifičan položaj u društvu, a prema statističkim podacima više izložene ovom obliku nasilja od muškaraca. Potom slijede djeca u okviru porodice koja trpe nasilje od roditelja ili drugih članova te zajednice. intervencije pravnih vlasti. Muškarac je mogao ubiti ženu ukoliko je uhvati u npr. prevari. Jednako tako mogao joj je utopiti u rijeci ako troši previše sredstava. Imao je mogućnost da proda nju i djecu u

¹⁸ Jordan, L. C., Elder Abuse and Domestic Violence: Overlapping Issues and Legal Remedies, American Journal of Family Law, 2001., str. 147. (Prevela Samira Cerić, Tešanj, 2020).

Historijat nasilja u porodici seže u davnine. Kodeks Hammurabija najstariji je pisani pravni akt. Kroz njega su definirane kazne za ženu i djecu od strane muža ili muškarca bez ropstvo ili kako bi otplatio svoje dugove. Muž je imao mogućnost da prekine brak, a da bi to uradila žena, morala je dokazati stvari koje vode ka tome i sl. Djeca su bila još manje zaštićena, osobito ženska.

„Historijat dakle ukazuje na činjenicu da su društva uvijek bila nasilna, a osobito prema ženama i djeci. Sve su zajednice i podneblja uveliko podržavale ili čak ohrabrivale nasilje. Pojava dječijeg braka bio je još jedan oblik nasilja u porodici gdje „rani brak“ potiskuje djevojku u ulogu supruge i majke kada je još uvijek dijete sama.“¹⁹

Ovaj čin bio je napad na djevojčice odnosno njihov integritet, a za njihov uzrok istraživači navode loš položaj žene u društvu. Jer dječiji brak vodi do ranog materinstva koji dodatno ugrožavaju zdravlje djevojčice, kako fizičko tako i psihičko zdravlje.

„Svjetska zdravstvena organizacija je izvijestila da je, npr. u dijelovima Azije smrtnost noih majki pet puta veća kod djevojčica uzrasta od 10 do 14 godina nego kod žena starih od 20 do 24 godine. Karlica mlade žene može biti suviše uska za porođaj, ovo je dodatno komplikovano za žene koje su podvrgnute ženskoj kastraciji koja udvostručuje rizik od smrti na porodu.“²⁰

Rani brak a koji je u većini slučajeva ugovoren ugrožava zdravlje i autonomiju milione mladih djevojaka i u današnjem dobu. U mnogim dijelovima svijeta u razvoju, mlade su mlađe od 15 godina. U Jemenu, npr. većina se djevojaka uda u dobi između 12 i 15 godina, uprkos zakonu koji zabranjuje vjenčanje djevojčica mlađih od 16 godina.

Svi ovi podaci, prožeti kroz historijski pregled pokazuju kako, premda smo na globalnom nivou uspjeli definirati zakone i konvencije, deklaracije i standarde, borba protiv nasilja u porodici iziskuje veće napore, adekvatnu zaštitu žrtava, edukaciju te kontinuiran rad na prevenciji.

¹⁹ Rao, D. B., Rao, V. V., Status and Advancement of Women, A.P.H. Publishing, New Delhi, 2005., str. 79.

²⁰ http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/154897/12/12_chapter%202.pdf, preuzeto, 15.05.2020.

3.4.2. Karakteristike promjena u shvatanju nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini

Nasilje u porodici, kao i nasilje nad ženama predstavlja veliki problem u BiH. Iako je primijećen izvjesni pomak u zadnjoj deceniji u odnosu na prošlost. Naime, zadnjih godina je ipak ta problematika postala dio javne sfere i posvećuje joj se mnogo pažnje, za razliku od prošlosti kada je taj problem pripadao više privatnoj sferi. Međutim, bez obzira na angažiranost određenih organizacija za rješavanje problema, ipak postoji veliki broj slučajeva koji nisu prijavljeni. Jedan od osnovnih razloga je upravo šutnja i posmatranje nasilja u porodici kao „privatne stvari“.

Međutim, interesovanje određenih organizacija za ovu problematiku je uveliko doprinijelo koracima ka rješavanju problema. Počelo se raditi na anketama, te mnogobrojnim istraživanjima, kao i pričanje o samom problemu.

Jedan od takvih primjera jeste provedba istraživanja o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, koju je inicirala Agencija za ravnopravnost spolova u BiH. Prikupljanje podataka i istraživanja uveliko doprinose rješavanju problema, jer na osnovu sakupljenih podataka znao više o problematici, te na taj način razvijamo mehanizme za njeno rješavanje.

„Studija o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, kao prva studija ove vrste u Bosni i Hercegovini, nastala je kao rezultat anketnog istraživanja, koje su sproveli Agencija za ravnopravnost spolova u BiH i entitetski gender centri u saradnji sa statističkim institucijama, a uz podršku UNFPA i UN WOMEN. Osnovni cilj studije bio j istražiti rasprostranjenost i učestalost različitih oblika nasilja nad ženama u sferi privatnih odnosa i šire zajednice.“²¹

Značajan doprinos u rješavanju ovog i sličnih problema je sigurno i implementacija Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, strateškog dokumenta u oblasti ravnopravnosti spolova, koji radi na istraživanju problema kao sto su: nasilje u porodici, rodno zasnovano nasilje, seksualno uznemiravanje osoba, trgovina osobama i sl.

²¹ Babović, M., Pavlović, O., Ginić, K., Karađinović, N., Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2013., str. 5.

Jedno od značajnih pitanja koje je sprovlo istraživanje je bilo i to koji su faktori nasilja nad ženama u porodici i u porodičnim odnosima. Jedan od veoma bitnih faktora jeste samo okruženje žene, materijalni standard u kome živi, kultura rješavanja konflikta i odnos prema rodnim ulogama. Također, ustanovljeno je da su podložnije nasilju žene koje žive u manjim sredinama, što se može objasniti utjecajem tradicije, kulture, tolerancije na nasilje itd. Jedan od glavnih problema predstavlja to što žrtva ne progovara o nasilju koje svakodnevno trpi. Jedan od razloga je sram i stid, zatim strah od gubitka porodice. Čest je osjećaj sramote i strah od odbačenosti, čest slučaj u manjim sredinama je da roditelji savjetuju kćerku da ostane u braku i trpi, bolje nego da se vrati nazad roditeljima, što bi predstavljalo sramotu. Tako žene radije biraju loš i nasilan brak, nego odluku da progovore o tome i pokušaju sebi pomoći.

„Stope prevalencije nasilja nad ženama u porodici, više su u seoskim sredinama nego u gradskim (49,2% prema 44,3%) Materijalna deprivacija značajno povećava rizike od porodičnog nasilja. Tako je nasilju izloženo 19,7% žena koje žive u domaćinstvima koja nisu deprivirana, a 26,3% žena koje žive u depriviranim domaćinstvima. U porodicama u kojima je utvrđeno nasilje nad ženama izraženiji su patrijarhalni stavovi prema rodnim ulogama, mada su oni generalno visoki u cijelom uzorku. Kultura 'tolerancije na nasilno rješavanje konflikata' povećava rizike od nasilja nad ženama u porodici, kao i prisustvo različitih problema poput bolesnog ili nepokretnog člana, alkoholizma ili agresivnog ponašanja člana /ova“²²

Budući da je Bosna i Hercegovina članica UN-a, morala je potpisati određene dokumente za međunarodnu zaštitu ljudskih prava, što je veliki iskorak po pitanju rješavanja nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Radi se mnogobrojnim istraživanjima, anketama, formirane su komisije i institucije zadužene za ravnopravnost spolova, čime se uveliko doprinosi rješavanju problema u odnosu na prošlost.

²² Babović, M., Pavlović, O., Ginić, K., Karađinović, N., Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2013., str. 19.

3.5. O nasilju u porodici

Kao što je slučaj kod većine društvenih pojava, tako i kod određivanja definicije nasilja u porodici, teško da se može uzeti neka kao opšteprihvaćena u svijet, ali isto tako sve te definicije nemaju prevelike razlike u tumačenju.

Najjednostavnija definicija je: Nasilje u porodici je ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava tjelesni integritet, mentalno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.

Definisanje nasilja u porodici, uglavnom ovisi o tome da li te definicije daju institucije, stručnjaci određenih oblasti, naučnici, praktičari itd. Definicije nasilja u porodici mogu se razlikovati i po određenosti po oblastima, odnosno pristupu iz kojih se problematika posmatra. Istražujući definicije raznih autora koji su pisali o nasilju u porodici, te na osnovu vlastitih istraživanja autora, nameću se četiri osnovne oblasti koje utiču i na samo definisanje pojma nasilja u porodici, a to su:

- Oblast zdravstva počiva na zdravstveno-medicinskim karakteristikama slučajeva nasilja u porodici prvenstveno se baveći zdravstvenim posljedicama nasilja, uz upotrebu Međunarodne klasifikacije bolesti.
- Oblast psiho-socijalnog bavljenja problemom nasilja u porodici, kroz prizmu bavljenja istraživanjem uzroka i posljedica nasilja, razumijevanje okruženja i drugih faktora, kao i podrškom prije svega žrtvama nasilja.
- Oblast pravosuđa, uglavnom se bavi problematikom nasilja u porodici kroz stvaranje zakonskih pretpostavki za sankcionisanje nasilja u porodici, te provođenje krivičnih postupaka u cilju sankcionisanja nasilnika.
- Oblast sigurnosti je izražena posljednjih godina, prije svega što je sigurnost zajednice usko povezana i sa stanjem u porodici, te eventualnim posljedicama nasilja u porodici, odnosno traumatična iskustva se mogu povezati sa nastankom drugih oblika nasilnog ponašanja, posebno u slučaju žrtava nasilja.

Nasilje u porodici možemo podijeliti i po različitim oblicima ispoljavanja, kao što su:

- Fizičko nasilje, koje podrazumijeva korištenje djelova tijela ili oružja radi prijetnje, kazne, dominiranja, kontrolisanja ili povrijeđivanja druge osobe. Može da se vrši različitim načinima i sredstvima, a za posljedicu ima laku tjelesnu povredu ili tešku tjelesnu povredu.
- Psihičko nasilje, se odnosi na ozbiljnu prijetnju da će biti napadnut život ili tijelo člana porodice. Psihičko nasilje se odnosi takođe na zastrašivanje, konstatno kritikovanje, potcjenjivanje, različite optužbe, emocionalno ucjenjivanje, stvaranje nesigurnosti kod žrtve, verbalno zlostavljanje, uznemiravanje, maltretiranje itd.
- Seksualno nasilje se odnosi na svaki vid povrede polne slobode i morala, svaki vid degradiranja i ponižavanja na seksualnoj osnovi, svaki vid prisiljavanja na seksualni odnos i silovanje. Ovu vrstu nasilja često prati i fizičko i psihičko nasilje, a često se ti slučajevi nasilja vrše istovremeno i posebno su ponižavajući.
- Ekonomsko nasilje, uglavnom obuhvata oduzimanje novca i vrijednih stvari, kontrolisanje zarade i primanja, zabrana članu porodice da raspolaže svojim i zajedničkim prihodima, zabrana da se zaposli i ostvari sopstvene prihode, oduzimanje sredstava za rad, nametanje obaveze stalnog podnošenja detaljnih izvještaja o trošenju novca i dr.

Nasilje u porodici se takođe može odrediti i po tome ko su bile žrtve nasilja, što se najjednostavnije karakteriše kao: nasilje među partnerima, nasilje nad starijim osobama članovima porodice i nasilje nad djecom u porodici.

3.5.1. Međunarodne odrednice o nasilju u porodici

Nasilje u kao globalni problem, zahtijeva mnogobrojna istraživanja, analizu, ali prije svega određene mjere prevencije tog problema, donošenje i sprovođenje određenih zakona, procesuiranje počinitelja, te zaštite žrtava nasilja.

Godine 1950 je usvojena Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, a sa sprovođenjem je počelo 1953. godine. Sve države koje su članice Vijeća Evrope, trebaju se strogo držati propisa konvencije.

Ova konvencija prepoznaje nasilje nad ženama i nasilje u porodici, kao jedan od glavnih uzroka ovog problema, smatra rodnu neravnopravnost. Osuđuje se svaka vrsta nasilja nad ženom, te se ostvarivanje rodne jednakosti smatra ključnom za prevenciju nasilja nad ženama.

Također, u konvenciji piše kako je historijska rodna neravnopravnost usloвила mušku dominaciju nad ženom, a istovremeno i onemogućila ženi da napreduje u punoj afirmaciji.

Konvencija naročitu pažnju pokazuje za žene žrtve nasilja. Također, zalaže se za osnaživanje žena i njihovo unaprijeđenje. Nasilje u porodici je definisano kroz nekoliko odrednica ovom konvencijom.

Tabela 1. „O nasilju u porodici u Konvenciji u sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.“²³

Definicije nasilja u porodici u Konvenciji

a)	Nasilje nad ženama označava kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do, odnosno mogu da dovedu do, fizičke, seksualne, psihičke odnosno ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu odnosno arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti, bilo u privatnom životu.
b)	Nasilje u porodici označava svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dođe u porodici ili domaćinstvu odnosno između bivših odnosno sadašnjih supružnika odnosno partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.
c)	Rod označava društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.
d)	Rodno zasnovano nasilje nad ženama označava nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utječe na žene.
e)	Žrtva označava svako fizičko lice koje je izloženo ophođenju opisanom pod tačkama a i b.
f)	Pojam „žena“ uključuje djevojke ispod 18 godina starosti.

Jedan od prioriteta jeste unaprijeđivanje žena, težnja ka uspostavljanju rodne ravnopravnosti. U svrhu postizanja ciljeva, od kojih jedan predstavlja i samu prevenciju nasilja u porodici, svakako jeste i sprovođenje raznih istraživanja.

Omogućavanje rada na terenu usvrhu prikupljanja podataka i njihovo što brže dostavljanje javnosti je još jedna važna odrednica.

Također, jedna bitna odrednica jeste i rad na podizanju svijesti o nasilju u porodici, rad na razumijevanju šire javnosti, te rad sa nevladinim organizacijama.

Države koje su članice Vijeća Evrope će se također morati pobrinuti za obrazovanje po pitanju rodne neravnopravnosti, kao i nasilja u porodici. Jedan od načina koji se predlaže je i uvođenje edukacije o nasilju u porodici u nastavni plan i program.

²³ https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf, preuzeto, 15.05.2020.

3.5.2. Odredbe zakona o nasilju u porodici u Bosni i Hercegovini

Nasilje u porodici predstavlja ogroman problem i u našoj zemlji. „Čak preko 2700 slučajeva nasilja u porodici se evidentira na godišnjem nivou u BiH. Veliki problem u određivanju obimnosti problema nasilja u porodici u BiH predstavlja neprijavlivanje slučajeva. Ovaj problem je ranio bio u privatnoj sferi, i tek odnedavno je postao dio javne sfere. Veliki utjecaj prilikom rješavanja problematike nasilja u porodici ima predstavljanje tog problema u zakonima, strategijama, pokretanjima akcionih planova, istraživanja i sl.“²⁴

„Definicije nasilja u porodici u zakonima BiH: Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Slubeni glasnik BiH broj 16/03 i 102/09, odnosno prema izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Slubeni glasnik BiH broj 102/09) u členu 3 c zabranjeno je nasilje na osnovu spola, nakon čega se navodi definicija nasilja na osnovu spola koja glasi: Nasilje utemeljeno na spolu je svako djelovanje kojim se nanosi ili moe biti nanesena tjelesna, duševna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem, koje sputava osobu ili skupinu“²⁵

Rodna neravnopravnost, kao vodeći uzrok nasilja u porodici i nasilja prema ženama je uveliko prisutna u Bosni i Hercegovini. Također imamo i veliki problem ekonomske nestabilnosti žena, kao i utjecaj religije na percipiranje rodnih uloga.

Naročito je zabrinjavajuće stanje u ruralnim dijelovima, gdje je tradicionalno shvatanje žene u punoj afirmaciji. Žene se često nemaju gdje vratiti ni kada bi se ohrabrile i odlučile napustiti nasilnika, jer porodica žene žrtve u većini slučajeva ne bi ponudila povratak.

²⁴ Ramljak A., Halilović H., Viktimologija, Sarajevo, 2004., str. 45.

²⁵ Spahić-Šiljak, Z, Husić, S., Dijalogom protiv nasilja, TPO Fondacija Medica, Zenica, 2010. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=rNpJse0A3KA>, preuzeto, 15.05.2020.

Bosna i Hercegovina je potpisala tzv Žensku konvenciju, koja je donesena od strane UN-a, 1979. godine a koja eliminiše sve oblike diskriminacije prema ženama, i posebno se brine o ženskim pravima. BiH se potpisivanjem ove konvencije obavezala da će se boriti za ženska prava, te za ravnopravnost sa muškarcima.

Veoma je važno što je ovaj problem iz privatne sfere prešao u javnu. Više se ne može tvrditi kako je nasilje u porodici ili nasilje prema ženama „privatna stvar“, koja se tiče dvoje ljudi u njihovih četiri zida. Samim time što se postavlja u domen ljudskih prava, ovaj problem je dio javne sfere.

Značajan je i angažman nevladinih organizacija u istraživanjima ovog problema, te prikupljanja podataka o problemu, kako bi se što efikasnije pristupalo njegovom rješavanju.

U BiH postoje nevladine organizacije, u sklopu kojih su oformljene i sigurne kuće, koje pružaju pomoć i zaštitu žrtvama nasilja u porodici. U ovim kućama, žrtvama nije samo osiguran privremeni smještaj, nego i pravna i socijalna vrsta pomoći, savjetovanja, uključena je i psihoterapija, koja pomaže žrtvama sa mehanizmima koji će im pomoći da prevaziđu traumu.

Pored sigurnih kuća, postoje i SOS telefoni, koji pružaju pomoć žrtvi na način da je mogu uputiti kome da se obrati.

3.5.3. Žrtve nasilja u porodici

Obzirom da se radi o nasilju u porodici, žrtva nasilja i učinilac nasilja u porodici mogu biti samo članovi porodice, a to su prema Zakonu:

- supružnici ili bivši supružnici, njihova djeca i djeca svakog od njih,
- vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova djeca i djeca svakog od njih,
- krvni srodnici i srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom, srodnici iz nepotpunog usvojenja,
- tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici,
- lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo,

- lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto.²⁶

Ovakvo određenje članova porodice obezbijeduje zaštitu svih ovih lica ako su žrtve nasilja u porodici. S druge strane, obezbijeduje se kažnjavanje bilo koga od ovih lica ako čini nasilje.

Zakon o zaštiti od nasilja u FBiH i Član 31. govori o osiguravanju osnovnih životnih potreba, po kojem „Žrtva nasilja u porodici ima pravo na osiguravanje osnovnih životnih potreba u pogledu neophodnog zdravstvenog, socijalnog i materijalnog zbrinjavanja i pravo osiguravanja pravne pomoći za rješavanje socijalnog, ekonomskog i drugog statusa“.

Zaštita žrtve nasilja u porodici iz stava 1. ovog člana osigurava se u skladu sa važećim zakonima koji propisuju pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu i ostvarivanje prava na pravnu pomoć.

U cilju sigurnog zbrinjavanja žrtve nasilja, Zakon je to prepoznao kroz član 33. istog Zakona koji se odnosi na način zbrinjavanja žrtve, „Radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici, bez straha i opasnosti po život, policija i organ starateljstva dužni su, uz prethodni pristanak žrtve, privremeno zbrinuti žrtvu nasilja u porodici u sigurnu kuću/sklonište (u daljnjem tekstu: sigurna kuća), drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice. Žrtva nasilja u porodici privremeno se zbrinjava u sigurnu kuću na zahtjev policije ili organa starateljstva u trajanju najduže do šest mjeseci. Rok iz stava 2. ovog člana može se na zahtjev sigurne kuće produžiti uz pisanu saglasnost nadležnog organa starateljstva“.

Član 34. istog Zakona ukazuje na zbrinjavanje žrtve u drugoj odgovarajućoj instituciji ili kod druge porodice: „Žrtva nasilja u porodici zbrinjava se u drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice na zahtjev organa starateljstva kada organ starateljstva ocijeni da je to povoljnije za žrtvu i uz saglasnost žrtve nasilja“.

²⁶ Ramljak A., Halilović H., Viktimologija, Sarajevo, 2004., str. 48.

Iz navedenih zakonskih odredbi vidljivo je da se nasilje može dogoditi svakome, bez obzira na dob, spol, status, obrazovanje, rasu, nacionalnost, spolnu orijentaciju ili materijalnu situaciju. Uvažavajući i druge načine definisanja pojma nasilja u porodici, ono što svakako može biti zajedničko je to da je nasilje u porodici višeslojan pojam koji u krajnoj instanci podrazumijeva zloupotrebu moći i povjerenja u porodičnim odnosima, s ciljem uspostavljanje kontrole nad istima.

Jedan od velikih problema za žrtvu ukoliko se odluči prijaviti nasilnika je strah za budućnost, pogotovo ako je, kao u većini slučajeva, žena finansijski ovisna o surugu zlostavljaču. Zlostavljač često prijetnjama uplaši žrtvu i na taj način joj onemogućuje da progovori o onome što proživljava. Jedan od načina kojim zlostavljač manipuliše žrtvom jeste njena izolacija od prijatelja, porodice i društva općenito. Ovakav vid manipulacije i zlostavljanja za žrtvu je itakako degradirajući i ponižavajući. "Nabrajaćemo još neke od mnogobrojnih razloga zašto žrtva ostaje u nasilnoj vezi ili u braku u kojem doživljava neku od vrsta nasilja koje smo nabrojali ranije:

- finansijska ovisnost o partneru,
- strah da ne bude premlaćena ili ubijena,
- ljubav prema partneru, i želja da ostanu zajedno,
- strah od gubitka djeteta,
- nada da će se s vremenom stvari popraviti i da će moći kontrolirati situaciju,
- strah da će razvod imati traumatične psihološke posljedice na djecu,
- strah da je porodica, prijatelji ili društvo ne tretiraju kao gubitnika,
- religijska uvjerenja,
- osjećaj očaja i bespomoćnosti („Ništa ne pomaže“),
- nepovoljna reakcija društva prema problemu uopće (postojeće predrasude),
- neodgovarajući stav službenika nadležnih (ili resornih) državnih institucija u rješavanju problema (policija, sudovi i centri za socijalni rad),
- samookrivljavanje za nasilje („Tražila sam to...Sama sam kriva“),
- strah da bi partner mogao uraditi nešto što bi oštetilo njen profesionalni ili društveni imidž, ili naškodilo njenoj bliskoj rodbini ili prijateljima,
- potrebno je dovoljno vremena za planiranje odlaska,
- njena uvjerenost da nije u stanju živjeti sama, jer je glupa, ili debela, ili mršava, ili invalid, itd.,

- strah i neizvjesnost zbog budućnosti,
- strah da ne izgubi kuću ili imovinu (nema alternativni smještaj),
- strah da ne završi bez partnera – u samoći,
- želja da zadrži nasilje u tajnosti od onih oko nje,
- hronični psihološki stres koji uzrokuje umor („Preumorna sam da bih nešto mijenjala“),
- strah za budućnost djece,
- kulturološko prihvatanje koncepta da jež ena odgovorna za klimu u porodici (i, indirektno, za sve što se dešava),
- pritisak rodbine („On je tvoj muž, otac tvoje djece“),
- želja da se održi porodica,
- nema kuda otići, a nema novca da iznajmi prostor za stanovanje,
- potpuno nepostojanje socijalne i pravne podrške,
- ogranične fizičke sposobnosti zbog kojih je žena zavisna o drugoj osobi.²⁷

„Često su djeca svjedocima užasnih nasilja, što ostavlja velike traume za dijete, koje mogu potrajati cijeli život, čak i nakon odrastanja. Iako su scene nasilja sveprisutne u svakodnevnom životu. Često televizijski program obiluje scenama nasilja, videoigrice su također prepune scena nasilja, ali svjedočenje nasilja između dvoje ljudi koje dijete voli, i za koje se podrazumijeva da se međusobno poštuju i vole je zastrašujuće za dijete koje ne tada ne shvata ni zašto se sve to događa. Takva djeca obično kasnije ne osjećaju sigurnost, imaju manjak samopouzdanja i emocionalno su nestabilni. Nabrojaćemo neke od najčešćih reakcija djeteta na scene nasilja u porodici.“²⁸

²⁷ Spahić-Šiljak, Z., Husić, S., Dijalogom protiv nasilja, TPO Fondacija Medica, Zenica, 2010. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=rNpJse0A3KA>, preuzeto, 28.11.2018.

²⁸ Ramljak A., Halilović H., Viktimologija, Sarajevo, 2004., str. 51.

Tabela 2. „Najčešće reakcije djeteta koje je svjedok nasilja u porodici.“²⁹

Reakcije djeteta koje je svjedok nasilja u porodici

Bijes	Može biti usmjeren prema nasilniku, ali i žrtvi zbog toga što se me zna ili ne želi odbraniti. Istoo tako, ljutnja može biti usmjerena i prema samome sebi. Dijete je bijesno što ne može odbraniti majku ili oca koji je žrtva nasilja.
Krivica	Osjećaj krivnje raste kada se dijete osjeća odgovornim za nasilje ili kada dijete osjeća da je nelojalno jednome od roditelja zbog negativnih osjećaja koje prema njemu ima.
Zbunjenost	Ukoliko u emocionalno zlostavljanje jedan od roditelja uvlači i dijete, ono nije sigurno komu treba vjerovati i tko je u pravu. Zbrku stvaraju i kaotični osjećaji prema roditeljima.
Bespomoćnost	Osjećaj da se ne može pomoći u normalizaciji odnosa u obitelji ili spriječiti nasilje.
Sram	Izolacija obično dolazi s osjećajem srama, kada dijete shvati da živi u disfunkcionalnoj, tj. drukčijoj obitelji.
Strah	Strah od nasilja, napuštanja, prevrata ili gubitka, ozljeđivanja, izražavanja mišljenja-samo su neki od niza strahova koje gaje djeca iz nasilničkih obitelji.
Bijes	Može biti usmjeren prema nasilniku, ali i žrtvi zbog toga što se me zna ili ne želi odbraniti. Istoo tako, ljutnja može biti usmjerena i prema samome sebi. Dijete je bijesno što ne može odbraniti majku ili oca koji je žrtva nasilja.

U tabeli su navedene neke od reakcija i problema koje imaju djeca koja svjedoče nasilju u porodici, a ima ih još i mnogobrojne su. Neke od njih su i problemi u ponašanju, kao i slabljenje imunološkog sistema, problemi sa spavanjem, manjak samopouzdanja. Iako su žene najčešće žrtve nasilja u porodici, treba dodati i djecu jer su u 90% slučajeva, djeca svjedoci nasilja u porodici.

²⁹ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013., str. 35.

Zakonom o zaštiti od obiteljskog nasilja predviđena je obaveza prijavljivanja nadležnoj policijskoj upravi nasilnog ponašanja prema djetetu koje su dužni odmah prijaviti socijalni i zdravstveni radnici, nastavnici, nevladine organizacije, medicinski radnici i sl.

4. PRAVNA REGULATIVA NASILJA U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI

BiH, Republike Srpske i FBiH garantiraju zabranu diskriminacije na osnovu spola, između ostalih Ustavi osnova, kao preduslov za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na nivou jednog od ključnih uzroka i posljedica ovih vrsta nasilja. Pored toga, BiH, Republika Srpska i FBiH su usvojile niz zakonskih akata koji zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola, inkriminiraju različite oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici te posebno propisuju zaštitu od diskriminacije i nasilja u porodici.

U ovom kontekstu, i različite vrste nasilja po osnovu spola se smatraju oblicima diskriminacije, odnosno kršenjem ljudskih prava. Zakon o zabrani diskriminacije u BiH takođe nadograđuje okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim osobama u BiH i uređuje sistem zaštite od diskriminacije, između ostalog, na osnovu spola. Pored ovih zakona, porodični zakoni FBiH i Republike Srpske zabranjuju nasilje u porodici, a krivični zakoni BiH, Republike Srpske, FBiH i Distrikta Brčko inkriminiraju nasilje u porodici, kao i niz drugih krivičnih djela, koja jesu definirana na rodno neutralan način, osim onih djela koja se po svojoj prirodi mogu odnositi samo na žene kao oštećene, ali daju osnovu i za procesuiranje počinitelaca i zaštitu oštećenih u smislu nasilja na osnovu spola. Ovim se stvara okvir za opću prevenciju nasilja nad ženama, između ostalih krivičnih djela. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske¹⁶ definiraju mjere i mehanizme zaštite u slučajevima nasilja u porodici, dok za područje Brčko distrikta još uvijek ne postoji Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini nasilje u porodici ili domaćinstvu definiše se kao svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju članove porodice ili domaćinstva da uživaju u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.

U Bosni i Hercegovini Zakonima o zaštiti od nasilja u porodici (FBiH i RS), uređuje se zaštita od nasilja u porodici, pojam porodice i nasilje u porodici, vrste i svrha zaštitnih mjera za osobe koje su počinile radnje nasilja u porodici, način i postupak izricanja zaštitnih mjera, zaštita žrtve od nasilja u porodici, međusobna povezanost svih subjekata

koji su u funkciji zaštite od nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici.

4.1. Zakonska regulativa nasilja u porodici kroz historiju Bosne i Hercegovine

Budući da je nasilje u porodici ogroman problem društva, koji je izašao iz privatne u javnu sferu, njegovom rješavanju se pristupilo sa više aspekata. Jedan od njih jeste i donošenje zakona o zaštiti porodice na nivou entiteta i države. Situacija se znatno promijenila u smislu poboljšanja, prvenstveno time što se ovom problemu pridao značaj samim time što se o njemu kao takvom progovorilo. Žene su sada znatno ohrabrenije da progovore o nasilju koje su pretrpjele ili koje još uvijek trpe.

Također, jedan veliki pomak u rješavanju ovog problema jeste i osnivanje tzv. sigurnih kuća, koje predstavljaju neku vrstu utočišta i zaštite za žrtve nasilja. U Bosni i Hercegovini ostoji devet sigurnih kuća, a koje su u sklopu određenih nevladinih organizacija. U Sarajevu su sigurne kuće u sklopu Fondacije lokalne demokratije, u Zenici-Medica, u Bihaću-Žene sa Une, u Tuzli-Vive Žene, u Mostaru - Žena BiH Mostar i Caritas Mostar. I u Republici Srpskoj postoje tri sigurne kuće, koji su također u sklopu nevladinih organizacija, a to su: Modriča-Budućnost, Banja Luka-Udružene žene i Bijeljina-Lara.

Usvojenim porodičnim zakonima u FBiH i RS-u, zabranjeno je nasilje u porodici, i daju osnovu za procesuiranje počinitelja, što je veliki doprinos samoj prevenciji nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Krivični zakon BiH sadrži član 222, koji se odnosi na nasilje u porodici.

„Stav 1. člana 222 krivično djelo „nasilje u porodici“ glasi:

- Stav 1. Ko „nasiljem“, „drskim ili bezobzirnim ponašanjem“ ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice' kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- Nasilje - podrazumijeva sve oblike fizičkog, psihičkog, emocionalnog, duhovnog i ekonomskog nasilja koji dovodi do ugrožavanja tjelesnog integriteta i duševnog zdravlja. Najčešće se čini uotrebom fizičke sile i prijetnjom.

- Drsko i bezobzirno ponašanje - podrazumijeva ponašanje koje odstupa od uobičajenog ponašanja u porodici, što sud cijeni u svakoj konkretnoj situaciji (zabrana kretanja člana porodice, uvrede, psovke i sl.)
- Stav 2. „ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu”, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine,
- Stav 3. „ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stava 1. i 2. ovog člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno da teško ozlijedi tijelo ili naruši zdravlje”, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine,
- Stav 4. „ako je krivičnim djelom iz stava 1 do 3 ovog člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno ili ako je kr. djelo iz st.1 do 3 ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku”, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina,
- Stav 5. „ako je krivičnim djelom iz st. 1 do 4 ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice”, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina,
- Stav 6. „ko usmrti člana i kojeg je prethodno zlostavljao”, kazniće se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.“³⁰

Pored navedenih mjera, jedan od značajnih metoda zaštite i prevencije predstavlja i SOS telefonska linija, koja omogućava žrtvama nasilja u porodici da prijave slučaj. Pozivi su povjerljivi, i pored toga što djeluju savjetodavno, također upućuju žrtvu na neke službe koje mogu biti od pomoći kao što su npr.policijski i socijalni radnici i sl.

4.2. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, RS i BD

Ustavi BiH, Republike Srpske i FBiH garantiraju zabranu diskriminacije na osnovu spola, između ostalih osnova, kao preduslov za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na nivou jednog od ključnih uzroka i posljedica ovih vrsta nasilja. Pored toga, BiH, Republika Srpska i FBiH su usvojile niz zakonskih akata koji zabranjuju diskriminaciju na osnovu spola, inkriminiraju različite oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici te posebno propisuju zaštitu od diskriminacije i nasilja u porodici.

³⁰ <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/03/Sudska-razmatranja-nasilje-u-porodici.pdf>, preuzeto, 15.05.2020.

U ovom kontekstu, i različite vrste nasilja po osnovu spola se smatraju oblicima diskriminacije, odnosno kršenjem ljudskih prava. Zakon o zabrani diskriminacije u BiH takođe nadograđuje okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim osobama u BiH i uređuje sistem zaštite od diskriminacije, između ostalog, na osnovu spola.

Pored ovih zakona, porodični zakoni FBiH i Republike Srpske zabranjuju nasilje u porodici, a krivični zakoni BiH, Republike Srpske, FBiH i Distrikta Brčko inkriminiraju nasilje u porodici, kao i niz drugih krivičnih djela, koja jesu definirana na rodno neutralan način, osim onih djela koja se po svojoj prirodi mogu odnositi samo na žene kao oštećene, ali daju osnovu i za procesuiranje počilaca i zaštitu oštećenih u smislu nasilja na osnovu spola. Ovim se stvara okvir za opću prevenciju nasilja nad ženama, između ostalih krivičnih djela. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske¹⁶ definiraju mjere i mehanizme zaštite u slučajevima nasilja u porodici, dok za područje Brčko distrikta još uvijek ne postoji Zakon o zaštiti od nasilja u porodici.

Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini nasilje u porodici ili domaćinstvu definiše se kao svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena fizička, psihička, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem koje sputavaju članove porodice ili domaćinstva da uživaju u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH u članu 7. definiran je pojam nasilja u porodici i to: „U smislu ovog zakona smatrat će se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoji osnov sumnje da su učinjene radnje, kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice“.³¹

³¹ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. Dostupno na: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici-FBiH.pdf>, Preuzeto, 16.05.2020.

Međunarodni standardi jasno zahtijevaju i propisuju da zaštitne mjere nisu oblik sankcije počinioca, već oblik zaštite žrtve, koji treba da je žrtvama lako dostupan, a njihovo izricanje ne smije biti uslovljeno vođenjem bilo kakvog drugog postupka. Primjena istih, kao i samo provođenje u praksi trebaju biti što jednostavniji, kako bi žrtvama bilo olakšano korištenje. Nažalost, u Bosni i Hercegovini se dogodilo da je priroda ovih mjera shvaćena na drugačiji način, one se ne smatraju posebnim oblikom pravne zaštite žrtava, već vrstom prekršajnih sankcija počionicima.

U isto vrijeme, BiH je jedina zemlja u regionu čija definicija nasilja u porodici „navodi da nasilje u porodici ugrožava uživanje ljudskih prava i sloboda i u kojoj se pominje princip jednakosti“. Nadalje, Zakonom o Krivičnom postupku FBiH utvrđuju se pravila krivičnog postupka po kojima su dužni postupati sudovi, tužioc i drugi učesnici u krivičnom postupku predviđeni ovim zakonom, kada postupaju u krivičnim stvarima. U sklopu ovih pravila, istim zakonom je predviđen niz proceduralnih mjera zaštite svjedoka/oštećenih, među njima i žrtava nasilja u porodici.

Svi gore navedeni razlozi uslovlili su potrebu izmjena Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, do kojih je i došlo u Republici Srpskoj krajem 2012., a početkom 2013. godine i u Federaciji Bosne i Hercegovine, kada su usvojeni novi zakoni. Radnje nasilja u porodici ili prijetnje tim radnjama, u smislu stava 1. člana Zakona o zaštiti od nasilja u FBiH, su:

- svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice,
- svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju,
- prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom,
- fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije,
- verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrđnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice,
- seksualno uznemiravanje,
- uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice,
- oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu,

- upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti,
- upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,
- fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju,
- nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i
- propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu.

U Republici Srpskoj, novim zakonom je propisano, u članu 2, da je osnovni cilj zakona zaštita žrtava nasilja u porodici, sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici, kojim se krše ustavom i zakonima zagaranтована ljudska prava i slobode, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine, u članu 3. propisano, između ostalog, da će se međunarodni standardi koje je prihvatila Bosna i Hercegovina, a koji uređuju oblast nasilja u porodici, primjenjivati u svim slučajevima radi obezbjeđenja najefikasnije zaštite za žrtve nasilja u porodici.

Pored navedenih zakona u Bosni i Hercegovini imamo još jedan bitan zakon koji zabranjuje nasilje koje se dešava u porodici, a to je Zakon o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine. U članu 6. ovog zakona zabranjuje se nasilje po osnovnu pola i izdvaja nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu.

Porodični zakoni FBiH, Republike Srpske i Brčko distriktana različit način pristupaju regulisanju nasilja u porodici.

Porodični zakon Brčko distrikta, na sličan način kao Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, zabranjuje nasilničko ponašanje u porodici (član 3) i postupak zaštite od nasilničkog ponašanja (čl. 288 i 289), te propisuje mogućnost izricanja novčanih sankcija za pravno lice, odnosno ustanovu koja ne odstrani lice koje se nasilnički ponaša ili od kojeg prijeti takva opasnost. Porodični zakon Republike Srpske ne sadrži odredbe o nasilju u porodici. Osim pravne regulative kojom priznaju pravo na život bez nasilja u porodici, vlasti Bosne i Hercegovine su donijele i nekoliko dokumenata kojima izražavaju političku volju da se suprotstave ovoj vrsti nasilja.

4.3. Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici

Pravilnikom o načinu provođenja zaštitnih mjera, koje su u nadležnosti policije, uređuje se način provođenja zaštitnih mjera i to:

- udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili drugi stambeni prostor,
- zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici,
- zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe osobe izložene nasilju,
- obavezu psihosocijalnog tretmana i
- obavezno liječenje od ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim psihotropnim supstancama.

Nakon zaprimljenog rješenja od suda o izrečenoj zaštitnoj mjeri, policijski službenik planira provođenje zaštitnih mjera.

Nasilje u porodici složena je i rasprostranjena pojava koja zahtijeva koordiniranu reakciju državnih organa, kako bi se osigurala sigurnost žrtava i djelotvorno gonjenje i kažnjavanje počinitelaca. Smatra se ozbiljnim kršenjem ljudskih prava, pa zbog toga međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava nameću pozitivnu obavezu država da osiguraju zaštitu i pomoć žrtvama.

Krivični zakon nasilje u porodici tretira kao posebno krivično djelo i propisuje slijedeće: „Ko nasiljem, drskim ili bezobraznim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice krivično je odgovoran i kaznit će se. Nasilje u porodici česta je pojava i u našoj sredini te je sve češće predmet istrage policije, koja se provodi pod nadzorom tužilaštva, a u svim slučajevima se ostvaruje i neophodna saradnja sa Centrom za socijalni rad radi preduzimanja mjera iz njegove nadležnosti.“³²

³² Nasilje u porodici i maloljetničko prestupništvo, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. Dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/kampanja/nasilje-u-porodici-i-maloljetnicko-prijestupnistvo>, Preuzeto, 16.05.2020.

Naime, uloga policije u suzbijanju i samom suprostavljanju nasilja u porodici je od ključne važnosti, s obzirom da su najčešći upravo predstavnici policijskih organa prvi na licu mjesta, odnosno prvi koji dolaze u dodir sa žrtvom nasilja. „Međutim, ta uloga je i najprije strogo zakonski definisana pri čemu važnu komponentu ima tzv. „pravilo šava“, odnosno procjena da li se radi o nasilju ili ne, ima li elemenata krivične ili prekršajne odgovornosti.“³³ Identifikacija počinioca, provođenje predistražnih ili istražnih radnji, lišenje slobode su represivne mjere koje preduzima policija kako bi se nasilje okončalo i uspostavila kontrola nad nasilnikom.

Policijska uprava nakon zaprimljene prijave o nasilju u porodici, dužna je odmah da obavijesti organ starateljstva o slučaju nasilja u porodici.

Nadalje, Nefić (2005) smatra da je važno da rad i aktivnosti policijskih službenika budu usmjerene u pravcu da žrtva nasilja u porodici u njima prepozna osobu od povjerenja spremnu da im pomogne i zaštiti ih od zlostavljača u konkretnoj prilici, a i u budućnosti. U tom smislu nužno je policijske službenike educirati kako bi u svakoj prilici mogli profesionalno odgovoriti zahtjevima problema nasilja u porodici. Oni moraju biti osobe koje će razumjeti problem i patnju žrtve i pokazati da je žrtva ozbiljno shvaćena, te da će učiniti sve u okviru zakona da njeno ljudsko dostojanstvo i pravo na sigurnost i slobodu budu zaštićeni i nepovredivi. Uporedo s ovim, nužno je da pravovremeno budu poduzete sve zakonom predviđene radnje prema nasilniku, što će još više učvrstiti povjerenje žrtve u policijske službenike.

„Prema članu 9. Pravnika o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici, postupak provođenja zaštite od nasilja u porodici počinje time što se vrši obavezno prijavljivanje nasilja u porodici. Obavezu prijavljivanja nasilja u porodici imaju lica, organi i institucije, građani i članovi porodice utvrđeni u članu 8. st. 1. i 2.“³⁴ Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH.

³³ Gender Centar Vlade Republike Srpske, Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj - priručnik za postupanje subjekata zaštite, 2. dopunjeno izdanje, Europrint, Banja Luka, 2010., str. 52.

³⁴ Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije, Član 9., 2014. Dostupno na: https://mup.ks.gov.ba/sites/mup.ks.gov.ba/files/pravilnik_o_nacinu_provodjenja_zast._mjera_za_pochinioce_nasilja_u_porodici.pdf, Preuzeto 16.05.2020.

Prijavljivanje nasilja u porodici vrši se putem podnošenja prijave, s tim da građani zbog posebnih okolnosti podnošenje prijave mogu vršiti bez navođenja svojih ličnih podataka. Ta prijava se podnosi odmah kada lica, organ i institucije saznaju za počinjene radnje nasilja u porodici koje su utvrđene u članu 7. Zakona. Nadalje, shodno član 16. Zakona, policijska uprava dužna je za svaki prijavljeni slučaj nasilja u porodici izaći na lice mjesta odmah po zaprimljenoj prijavi.

Nadalje, član 10. Pravilnika nalaže da kada policijski službenik zaprimi prijavu iz člana 9. ovog pravilnika, dužan je odmah saslušati žrtvu nasilja ako zdravstveno stanje žrtve nasilja to omogućava, a ako zbog tjelesne povrede žrtve nasilja nije moguće izvršiti saslušanje odmah, saslušanje treba izvršiti u roku od tri dana. Saslušanje se odnosi na okolnosti izvršenog nasilja i lice koje je prijavljeno za izvršeno nasilje.

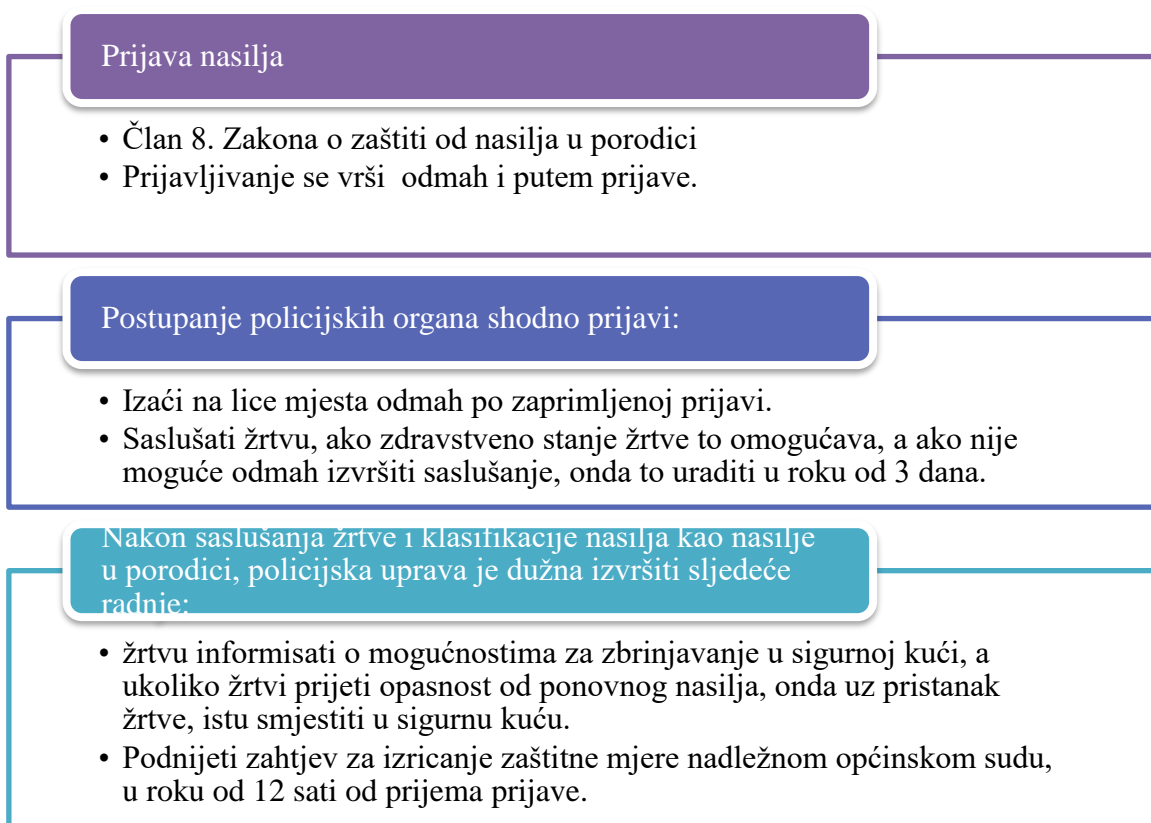
Saslušanje žrtve nasilja može se izvršiti prilikom izlaska na teren po zaprimljenoj prijavi, ukoliko postoji mogućnost, a ako se ne može izvršiti saslušanje na terenu, saslušanje žrtve nasilja vrši se u prostorijama policijske uprave ili policijske stanice. Saslušanje žrtve nasilja vrši se bez prisustva počinioca nasilja. Nakon što nadležna policijska uprava ili policijska stanica zaprimi prijavu o nasilju u porodici i izvrši saslušanje žrtve nasilja prema čl. 10. i 34. Pravilnika, te se utvrdi da se radi o nasilju u porodici iz člana 7. Zakona, policijska uprava je dužna izvršiti sljedeće radnje:

- a) žrtvu nasilja informisati o mogućnostima za zbrinjavanje u sigurnoj kući, kao i postojanju SOS telefona 1265, a ako se procijeni da žrtvi prijeti opasnost od ponovnog nasilja u porodici, dužan je odmah žrtvu nasilja, uz njen pristanak, privremeno zbrinuti u nadležnu sigurnu kuću,
- b) „podnijeti zahtjev za izricanje zaštitne mjere nadležnom općinskom sudu na način kako je to propisano u čl. 17. i 18. Zakona.“³⁵

³⁵ Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, (2014): Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije, Član 9., 2014. Dostupno na: https://mup.ks.gov.ba/sites/mup.ks.gov.ba/files/pravilnik_o_nacinu_provodjenja_zast._mjera_za_pochinioce_nasilja_u_porodici.pdf, Preuzeto 16.05.2020.

Uz adekvatnu primjenu svih raspoloživih zakonskih mjera, senzibiliziran pristup od strane policijskih organa, kao i sa odgovarajućom saradnjom žrtava nasilja, najprije u samom prijavljivanju i dokazivanju krivičnog djela i izvršioca istog, doprinijelo bi se suzbijanju i smanjenju posljedica nasilja u porodici.

Slika 1. Hodogram postupanja policijskih organa u pogledu nasilja u porodici

5. VRSTE I POSLJEDICE NASILJA U PORODICI I POSTUPANJE NADLEŽNIH INSTITUCIJA

Nasilje u porodici predstavlja vrlo kompleksan problem i izazov. Jednako tako, pred istraživačima, teoretičarima i praktičarima veliki je izazov glede ove problematike jer povremeno, u okvirima jedne porodice, mogu se uočiti različiti tipovi nasilja, ili pak može se pretpostaviti da će izvjesni nasilni postupci prerasti u nasilje.

Brojni su pokušaji da se definira i odredi nasilje u porodici, a time i odredi svi oblici nasilja u porodici. S tim u vezi, neki autori smatraju da ne postoji univerzalna definicija nasilja u porodici, nego da se ono može sagledavati iz različitih aspekata pa tako je nasilje u porodici moguće definirati na više načina. U studiji o nasilju u porodici odnosno rodno zasnovanom nasilju u porodici i njegovim manifestnim oblicima autori objašnjavaju kako za neke autore definicije nasilja u porodici „pokušavaju da uključe sve oblike nasilja nad ženama, od fizičkog nasilja do psihološkog nasilja i do štetnih tradicionalnih praksi, kao što su rani brak, prisilni brak, genitalno obrezivanje i diskriminaciju žene koju toleriše država.“³⁶

Dinamika nasilja u porodici vrlo je specifična i prilikom istraživanja odnosno djelovanja iziskuje poseban pristup. Žrtve i počinitelji su ne samo u srodstvu ili nekom definiranom odnosu, nego taj odnos odnosno srodstvo traje kontinuirano.

Sve ovo uvjetuje vrlo složenost fenomena nasilja u porodici. Upravo jer su sudionici povezani i nerijetko smješteni u istom prostoru odnosno zajednici, vrlo je vjerovatno da će se nasilje ponoviti i kontinuirano ponavljati. Nerijetko će žrtvi biti kontinuirano upućena prijetnja od strane zlostavljača koji ima kontrolu i dominaciju nad njom. Reiss, Jeffrey i Roth opažaju da se epizode nasilja odvijaju u privanom prostoru pa je, mimo toga što je žrtvo zabranjeno od strane zlostavljača koji je kontrolira da uopće govori o njima, jednako tako vrlo malo vjerovatno da će biti prijavljeno odnosno uočeno od strane nekog drugog. Zlostavljanje se onda kontinuirano odvija sa manjim ili većim intenzitetom i količinom, odnosno trajanjem, bez mogućnosti da bude prevenirano.

³⁶ UNICEF, Studija o dimenzijama nasilja u porodici Rodno nasilje u porodici u opštinama na Kosovu: Dragaš, Djakovica i Gnjilane, Kosovo, 2013., str. 12. Dostupno na: https://www.unicef.org/kosovoprogramme/Final_Gender_based_SRB_int.pdf, preuzeto, 21.05.2020.

Problem razumijevanja nasilja u porodici predstavljaju i institucionalne barijere. One limitiraju pristup promatranju ponašanja u privatnim prostorima s obzirom na definiciju porodice kao specijalne kategorije društva koja sudjeluju u društvu ali koja posjeduje svoju količinu privatnosti.

Ovaj problem je vrlo specifičan i poprima šire razmjere ako je riječ o djeci ili članovima porodice kojima nedostaju kompetencije da prijave nasilje ili seksualno zlostavljanje članova domaćinstva. Ujedno, istraživači su također limitirani kada je riječ o podacima jer im je pristup nerijetko onemogućen. Žrtve seksualnog ili fizičkog nasilja su nerijetko suočene s prijetnjama i ucjenama koje su uglavnom u smislu fizičke povrede ili u smislu finansijske podrške, tako da se vrlo rijetko odluče prijaviti ovo nasilje čak i ako su ga svjesni, čak i ako znaju mehanizme kako pristupiti i kome se obratiti.

Nadalje, vrlo specifičan problem pri rješavanju nasilja u porodici i općenito procesuiranju jeste i sama žrtva, odnosno njena krivica i traženje greške u sebi i svom ponašanju što nerijetko rezultira tome da žrtva nije ni svjesna da trpi nasilje odnosno smatra da je „sama zaslužila“ takvo što. Povremeno se dešava da unutar jedne porodice ne postoji jasno definisana uloga žrtve i zlostavljača, ona se isprepliće jer nasilje podrazumijeva konfliktnu situaciju u kojima oba partnera učestvuju.

Za neke autore određivanje samog pojma nasilja, kao i sociološko tumačenje porodičnog nasilja, njegova podjela i opis ogroman je izazov. Brojna su nastojanja bila usmjerena u samu prevenciju i pronalazak primarnog elementa koji može sugerirati da će u izvjesnoj porodici, kao skupini pojedinaca, doći do pojave nasilja.

Nešto što može ukazivati na izvjesne nasilničke elemente ili pojavu nasilja u porodici jeste socijalna izolacija porodice. Ovakve porodice mogu biti u riziku od pojave fizičkog ili seksualnog zlostavljanja među njenim članovima. Međutim, autori ukazuju kako do tada nije bilo empirijskih studija koji bi odgovorili kako socijalna izolacija porodice povlači sa sobom nasilje u porodici, ali da postoje primjeri koji ipak mogu potvrditi neke stavove.

Ovakve su porodice izolovane od ostatka društva, te njima nedostaju izvjesne socijalne vještine. Resick i Reese ukazuju da „nasilne porodice rijetko pozivaju druge kući, ne sudjeluju u socijalnim ili rekreacijskim aktivnostima nikakve vrste, te ne podstiču lični razvoj i rast“.³⁷

Nasilje u porodici, kao ponašanje s ciljem uspostavljanja dominacije i kontrole te koji karakterizira prisilni uzorak ponašanja, može uključivati ponavljanje prijetnji i ozlijeđa psihološkog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, društvene izolacije, emotivno zlostavljanje, lišavanje, zastrašivanje i ograničavanje pristupa hrani, odjeću, oduzimanje novca, prijatelja, prijevoza, zdravstva i zapošljavanje.

Širok je spektar radnji i djela koja ulaze u kategoriju nasilja u porodici, ali u svojoj osnovi može se posmatrati kroz izvjesne elemente. S obzirom na izvjesne tipologije, možemo govoriti o psihičkom nasilju u porodici, potom fizičkom nasilju u porodici, emotivnom odnosno duhovnom koje izvjesni autori vežu ili čak poistovjećuju sa onim što je psihičko odnosno psihološko nasilje, finansijskom odnosno ekonomskom nasilju te seksualnom zlostavljanju.

5.1. Sociološki faktori viktimizacije

I. Žrtve nasilja u porodici

„Definirajući familiju (porodicu), prema Zakonu o braku, možemo slobodno, akribično i jasno ustvrditi da je porodica zakonom uređena zajednica. I kada to potcrtamo, proizilazi da je familija pod zaštitom društva, odnosno države i njene jurisdikcije“.³⁸

Bez obzira na navedenu formulaciju, a i tendence s druge strane da je porodica privatna stvar pojedinca, akteri u bračnoj zajednici moraju se povinovati principima legaliteta i države u cjelini. Duboki su korijeni nasilničkog kriminaliteta, u koji spada i ova tematska cjelina. Poznate su okolnosti ispoljavanja nasilničkog kriminaliteta, pa se stoga u tu kategoriju svrstavaju, na prvom mjestu, ubistva i nanošenje tjelesnih povreda, gdje je upotreba sile predominantno obilježje.

³⁷ Reiss, A., Jeffrey, A., Roth, A., Understanding and Preventing Violence, National Academy Press, Washington, 1993., str. 223.

³⁸ Grupa autora, Pravna enciklopedija – I dio, Savremena administracija, Beograd, 1985., str. 131.

Sem toga, u kategoriju nasilja spada i zločin silovanja i razbojništvo. Posebni oblici novijeg kriminaliteta imaju obilježje nasilničkog izražaja, a to su nasilje u porodici i nasilje prema djeci. Ovaj drugi vid nasilništva ima, zaista, odiozan karakter i na njemu ćemo se više zadržati.

Porodični ambijent se u prošlosti, pa sve donedavno smatrao „uzornom celijom zdravog društva“.³⁹ Međutim tek kad su poduzeta brojna seriozna istraživanja, pokazala da su da gornji optimistički navodi nisu realno utemeljeni, i da se u porodici vrše sve vrste zloupotreba i direktnog nasilja.

Stoga se može sa sigurnošću tvrditi da su ona postojala i ranije, samo su bila dobro kamuflirana i „van očiju“ javnosti. Žrtve u porodici su djeca, supružnici, roditelji, bivši supružnici, i ostali koji žive u intimnom krugu porodice. Svakodnevno smo svjedoci da je porodica poligon ispoljavanja svakojake vrste nasilja, odnosno sadističkog izživljavanja nad slabijim članovima porodice (obično supruge i djeca) koji postaju žrtve. To je u pravom smislu dezorganizacija porodice, kojoj je bitno narušen sklad, uobičajeno prisutan u zdravoj porodici. Pod tim se podrazumijeva, na prvom mjestu, zlostavljanje supruge, a potom i djece. Radi se ne samo o fizičkoj i psihičkoj torturi, nego se pod tim podrazumijeva zapuštenost djece i omladine.

Nameće se potreba, da se u svim slučajevima dezorganizacije porodice poduzimaju mjere društvene intervencije, putem odgovarajućih institucija. One su vrlo ozbiljne i poduzimaju se po svim kautelama socijalnih i viktimoloških načela.

Postoji sistem društvenih normi socijalne kontrole i socijalne zaštite. S tim u vezi, neophodno je naglasiti, da je široka lepeza vrjednosnih sudova zastupljena u pravnom sistemu o zaštiti pojedinih vidova dezorganizirane porodice: „

- osoba nesposobna za samostalan život,
- grubo poremećeni bračni odnosi,
- poremećaj u ponašanju osoba,
- društveno neprihvatljivo ponašanje,

³⁹ Ramljak A., Halilović H., Viktimologija, Sarajevo, 2004., str. 40.

- opravdani interesi djeteta,
- ovisnici o alkoholu i drogama^{.40}

„Bez obzira na sve predostrožnosti pri intervencijama u porodici, postoje surove društvene intervencije, što nalažu krajnju opreznost u njihovom poduzimanju. Drugim riječima, koliko god je to moguće izbjeći „društveno“ nasilje u porodici“.⁴¹ To su sljedeći slučajevi i okolnosti:

- lišenje roditeljskog prava,
- oduzimanje djeteta,
- produženje roditeljskog prava,
- osporavanje očinstva i materinstva,
- stavljanje pod starateljstvo,
- usvajanje i slično.

II. Prelogomena nasilja u porodici

a) Tortura nad djecom i omladinom

„Veoma je rasprostranjena pojava zloupotrebe djeteta, a danas je taj pojam proširen na etiološke, fenomenološke i socijalno-političke aspekte. Ona, sem toga, pokazuje institucijalnu pozornost i krivično pravnu zaštitu, pa i pravičnost“.⁴²

Specifična zaštita kojom se izravno štiti integritet ličnosti djeteta i maloljetnika, ima naglašenu primjenu u slijedećim okolnostima:“

- zapuštenost (odgojna) i zlostavljanje maloljetnika,
- izmjenjenost porodičnog stanja,
- oduzimanje maloljetnika,
- posredovanje u obavljanju prostitucije i „trgovine bijelim robljem“,
- navođenje na samoubistvo maloljetnika (čl. 175 KZ FBiH),

⁴⁰ Šuvalija, P.A., O Nasilju U: „Snaga je u tebi“ Sklonište za žene i djecu, žrtve nasilja u kući, Bilten broj 2, ADD Barcelona Sarajevu, 2002., str. 21.

⁴¹ Morales, A.T., Sheafor, B.W., Social work: a profession of many faces, (7th ed.). Ally and Bacon, 1995., str. 114, (prevela Samira Cerić, Tešanj 2020).

⁴² Singer M., djeca i maloljetnici kao žrtve krivičnog djela, „Naša zakonitost, 1985., str 66.

- obljuba maloljetnog lica (čl. 224 KZ FBiH)⁴³.

Samo vaspitanje je dug, mukotrpan i naročito obazriv postupak sa zacrtanim ciljevima. Ono neminovno podrazumijeva i disciplinsko kažnjavanje maloljetnika, s tim da se ne smije prekoračiti granica u kažnjavanju.

Zapuštanje maloljetnika je zaseban pojavni oblik krivičnog djela. Ono se sastoji u činjenici da je zakonska obaveza roditelja da se stara o djetetu, vodi brigu o odgoju, odnosno podizanje djeteta u fizičkom i društvenom pogledu. Pravi, normalni roditelji to čine s velikom ljubavlju i entuzijazmom.

a) Krivična djela protiv djece i omladine

Sa stanovišta krivičnog prava inkriminacije na štetu omladine a i djece, sadržane su posebno u sljedećim značajnim činjenicama:

- povrede dužnosti uzdržavanja (70 % slučajeva);
- zapuštenost i zlostavljanje maloljetnika;
- ostala krivična djela.

Vrlo teška, morbidna i društveno opasna krivična djela ispoljena prema maloljetnicima su sljedeća:

- vanbračni život sa maloljetnicima,
- rodoskrvnuće,
- oduzimanje maloljetnika,
- raspad porodice,
- napuštanje djeteta
- zlostavljanje djeteta

⁴³ KZ FbiH, Službene novine FBiH br. 43/20. Novembar 1998. godine

Najteža vrsta krivičnog djela prema djetetu, i koje poprima izrazitu psihopatološku kategoriju je incest. Žrtve najteže vrste, budući da se u cijelosti uništava život ove osjetljive i nezrele dječije ličnosti, u fazi njenog početnog stasanja. Postoje dva stroga tabua, koja su stara gotovo koliko i ljudski rod; dakle, traju od praiskonskih vremena, a stariji su od sve i jedne religije. To su tabu ubistva i tabu incesta (rodoskrvnuća).

5.2. Vrste nasilja u porodici

5.2.1. Psihičko nasilje

„Jedno od najčešćih oblika nasilja koje je ujedno najteže otkriti jeste psihičko odnosno psihološko nasilje u porodici. Ovo zlostavljanje podrazumijeva da žrtva ima traumu koja je izazvana verbalnim zlostavljanjem, djelima, prijetnjama, kontrolom, ucjenama i drugim sredstvima manipulacije odnosno sredstvima kojima se nastoji uspostaviti kontrola nad članom ili članovima porodice. Počinitelji koriste psihološko zlostavljanje kako bi kontrolirali, terorizirali i zlostavljali svoje žrtve“.⁴⁴

Nerijetko se javlja prije ili istovremeno sa fizičkim ili seksualnim zlostavljanjem. Ponižavanje žrtve i njenog identiteta i integriteta, inteligencije i općenito onog što jeste jedan je od osnovnih ciljeva psihičkog nasilja. Zlostavljač ga koristi s ciljem da kod žrtve izazove efekat sumnje u sebe i svoje mogućnosti, kao i zdrav razum koristeći se raznim metodama. Ovakvo što se dešava s ciljem da zlostavljač preuzme kontrolu nad cjelokupnim životom žrtve, koja, trpeći ovaj oblik nasilja, nije u stanju da reaguje.

Prema nekim istraživačima ovaj vid nasilja obuhvata i radnje koje se namjerno rade s ciljem da se žrtva osjeća manje ugodno u društvu odnosno socijalnoj sredini. Obuhvata i metode izolovanja od prijatelja i porodici kako žrtva ne bi imala kome podijeliti svoje probleme, a time nije u mogućnosti sagledati cjelokupnu sliku niti čuti neko drugo objektivnije mišljenje.

⁴⁴ Ajduković, D., Ajduković, M., Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti, Medicina fluminensis, 2010., str. 87.

„Osuđena je i okružena samo zlostavljačem i njegovim nametnutim željama i projekcijama vlastitog mišljenja. Ovo podrazumijeva sljedeće:

- kontrolisati žrtvine postupke i odluke,
- zadržavati ili kriti izvjesne podatke odnosno informacije koji su značajni za neke odluke koje žrtva mora napraviti a s ciljem nanošenja štete ili boli,
- sabotiranje uspjeha, bilo profesionalnih ili ličnih,
- radnje koje za posljedicu imaju da se žrtva osjeća neugodno, da gubi samopouzdanje i počne sumnjati u vlastite vrijednosti,
- izolacija od porodice, prijatelja,
- uskraćivanje pristupa novcu ili nekom drugom resursu,
- hođenje tzv. stalking te praćenje u stvarnom ili virtualnom svijetu,
- ponižavanje žrtve, javno ili privatno,
- uvjeravanje žrtve da je lud/a i da ponašanje zlostavljača jeste vid kazne za žrtvine postupke,
- ograničavanje ili zabrana kretanja za žrtvu,
- uznemiravanje na bilo koji način, preko različitih sredstava za komuniciranje, preko medija ili online medija, te preko trećih osoba,
- ugrožavanje slobode, izazivanje straha,
- uništavanje imovine“.⁴⁵

U literaturi se nerijetko, a zbog specifičnih elemenata poput kontrole i manipulacije psihološko nasilje poistovjećuje sa onim što se naziva emocionalno zlostavljanje, upravo jer zlostavljač koristi emocije kao primarnu kategoriju za ucjenu i kontrolu.

„Raznolikost ponašanja koja su identifikovana kao emocionalna zloupotreba ukazuje na to spektar uvredljivih obrazaca. Kvalitativne razlike u iskustva emocionalnog zlostavljanja će vjerovatno imati različite efekte, baš kao što i različiti opšti podtipovi zloupotrebe doprinose različitim ishodima. Emocionalna zloupotreba je povezana sa nizom negativnih psihosocijalnih ishoda“.⁴⁶

⁴⁵ Ajduković, D., Ajduković, M., Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti, Medicina fluminensis, 2010., str. 89.

⁴⁶ Goldsmith, R., Freyd, J., Effects of emotional abuse in family and work environments, Journal of Emotional Abuse, 2005., str. 98.

Problem emotivnog odnosno psihološkog nasilja u porodici nije zanemariv. Posljedice ovog nasilja vrlo su dugoročne, a nažalost i uglavnom skrivene iza vrata porodice. Porodica predstavlja sistem odnosa međuovisnosti, u kojoj svaki član ima svoju ulogu.

Da bi porodica mogla funkcionisati kao cjelina, svaki od aktera mora adekvatno odgovarati na potrebe drugih, ali uvažavati i vlastite potrebe i osjećaje, te biti uvažavan od strane drugih članova, što kod emotivnog zlostavljanja izostaje.

Istraživači se načelno slažu u tome da posljedice psihičkog odnosno emotivnog nasilja u porodici mogu biti kratkoročne i dugoročne.

„Djeca odrasla u ovakvoj sredini postaju nesigurna. Ona razvijaju negativno mišljenje o samina sebi pa će tokom života sva ova iskustva primjenjivati u interakciji sa drugim osobama i nerijetko će trpiti zlostavljanje u partnerskim odnosima ili će otići u drugu krajnost pa biti ti koji zlostavljaju. S druge strane, ukoliko žrtve nisu djeca, već partneri, oni imaju problema u komunikaciji sa drugima, ali i u odnosu prema samom sebi. Osobe se mogu izdvajati iz grupe, osamljivati, a takva djeca postaju nerijetko žrtve i vršnjačkog nasilja. Ovakva djeca postižu slabiji uspjeh ili onaj koji je ispod njihovih mogućnosti“.⁴⁷

Druga krajnost jeste ta da ta djeca postanu perfekcionista pa sami sebe postavljaju visoke ciljeve koje prati degradiranje vlastitih vrijednosti u cilju da zadive npr. roditelja - zlostavljača. Problem emotivnog nasilja povlači sa sobom postojanje negativne i iskrivljene slike o sebi koja uveliko utječe na zdrav i normalan emotivni razvoj tokom života. Premda naizgled nevidljivo, psihičko odnosno emotivno nasilje ostavlja ogromne posljedice i ravno je onom fizičkom čije su rane vidljivije.

⁴⁷ Babović, M., Pavlović, O., Ginić, K., Karađinović, N., Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2013., str. 101.

5.2.2. Fizičko nasilje

Prema podacima, jedno od najučestalijih oblika nasilja u porodici, a pogotovo nasilja nad djecom, jeste fizičko nasilje. Nasilje nad ženama u bračnoj zajednici se pojavljuje u više oblika: fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko zlostavljanje.

Istraživači imaju stav da nasilje u porodici ne započinje isključivo fizičkim nasiljem. Zlostavljač obično polazi od verbalnog i psihološkog zlostavljanja. Ukoliko žrtva, obično žena ili dijete, pokaže otpor, onda započinje fizičko nasilje koje vrlo lako može imati smrtni ishod.

Neki od radnji koje spadaju u kategoriju fizičkog nasilja jesu: udaranje, guranje, gušenje, korištenje oružja, trovanje, bacanje stvari, pokušaji ubistva, bezobzirna vožnja, čupanje za kosu i sve ostale radnje koje ugrožavaju zdravlje pojedinca i njegov fizički integritet.

Fizičko nasilje u porodici podrazumijeva je ciklično i obuhvata smjenu nekoliko faza. Prva faza podrazumijeva fazu izgradnje napetosti koja se vremenom povećava i verbalizuje, te konkretizuje u smislu negovodavanja, uvreda, pritiska, prijetnji.

„Uglavnom u ovoj fazi preovladava emotivno ili finansijsko zlostavljanje, manipulacija, kontrola i izolacija. Naredna faza jeste faza u kojoj se strepi od nekih novih situacija koje bi mogle pogoršati atmosferu. Ponašanje zlostavljača se pojačava i doseže tačku gdje je oslobađanje napetosti neminovno. Naredna faza jeste faza akutne eksplozije nasilja gdje zlostavljač koristi silu i tada počinje fizičko nasilje. Ovakvo ponašanje vremenom postaje uobičajno jer počinitelj doživljava oslobađanje napetosti prilikom zlostavljanja. Nakon ove faze počinitelj može početi osjećati stid“.⁴⁸

⁴⁸ Babović, M., Pavlović, O., Ginić, K., Karađinović, N., Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2013., str. 105.

Može se povući ili opravdavati svoje postupke sebi i drugima, te može davati obećanja da više neće biti nasilan. Nasilnici nasilje obično pokušavaju objasniti kriveći druge faktore – poput alkohola ili stresa na poslu, nedostatka novca i dr. Počinitelj potom može biti vrlo pažljiv prema osobi koja doživljava nasilje, uključujući kupovinu poklona i pomaganje oko kućih poslova i obaveza, te se može činiti da se počinitelj promijenio. U ovom trenutku, osoba koja doživljava nasilje može se osjećati zbunjeno i povrijeđeno, ali i osjećati olakšanje da je nasilje gotovo.

Objekt osobe u ovoj relaciji mogu biti u stanju poricanja o težini nasilja i zapravo nemati svijest da je ovo nasilje. Čak se i intimnost, briga i pažnja mogu povećati tokom ove faze. Partneri mogu osjećati sreću i žele nastaviti odnos, dijete može ponovo osjećati sigurnost i brigu nasilnog roditelja, tako da možda ne priznaju ili odbijaju priznati mogućnost da se nasilje ponovi. Tokom vremena, ova faza uglavnom prolazi i ciklus može započeti ponovno novim verbalnim ili emotivnim zlostavljanjem, a potom nastaviti fizičkim ili prerasti u seksualno nasilje.

Ukoliko se nasilje ne otkrije, ukoliko se ne radi na njegovom problemaiziranju, ukoliko se ne pomogne žrtvama, a zlostavljaču odredi adekvatna kazna i tretman za rješavanje, u ogromnom broju slučajeva nasilje se hronično odvija.

5.2.3. Seksualno nasilje

Seksualno nasilje u porodici možda ostavlja i najtraumatičnija iskustva i posljedice po žrtve. „Ajduković i Ajduković zastupaju tezu kako je nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje, seksualni napad i silovanje „zločini su u kojima se muškarci koriste svojom socijalnom ili fizičkom moći protiv žena. Osobno iskustvo, kao i podaci dobiveni na temelju istraživanja, jasno pokazuju da je muškarac tipičan i najčešći nasilnik u obitelji.“⁴⁹

⁴⁹ Ajduković, D., Ajduković, M., Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti, Medicina fluminensis, 2010., str. 292-299.

Seksualno nasilje dešava su u porodici a žrtve su nerijetko djeca. Neki autori zastupaju tezu da među nasilnim ponašanjem nema određena granica, odnosno da se nasilna ponašanja isprepliću ili su uglavnom praćena sa psihičkim odnosno emocionalnim nasilnim ponašanjem.

Neki autori smatraju da seksualno nasilje u sebi sadrži kako fizičko tako i psihičko nasilje, a da se raspon nasilja kreće od samog uznemiravanja ili napastvovanja, do pristilne spolne radnje i silovanja. Prema ovim autorima, seksualno uznemiravanje odnosno napastovanje jedan je od najčešćih oblika seksualnog nasilja. On obuhvata neželjena ponašanja koja ne moraju uključivati dodir ali izazivaju osjećaj nelagode ili srama.

Ovakva ponašanja uglavnom se ponavljaju kroz duži vremenski period, a žrtva nije u stanju to spriječiti niti riješiti problem. Jednako tako u ovu kategoriji spadaju seksualne primjedbe, neprikladni prijedlozi i pažnja, fizički dodiri, uvredljive ili diskriminirajuće šale i slično.

Problem ovakvih vrsta zlostavljanja je taj što još uvijek nije adekvatno definiran i preciziran zakonom niti se jednako tako može lako dokazati. Isti autori navode da seksualna zlostavljanja obuhvaćaju različite oblike seksualnog nasilja koji je teži od samog uznemiravanja, ali još uvijek ne ulaze u kategoriji silovanja prema zakonu.

Posljedice seksualnog zlostavljanja su višestruke, a nerijetko je ishod sama smrt odnosno suicid.

Ovakve žrtve iziskuju konstantnu psihološku a nerijetko i psihijatrijsku pomoć i njegu kako bi se mogle opet integrisati u društvu. Nažalost, rijetko se dešava da su žrtve u stanju ovo uraditi, osobito ako govorimo o najosjetljivijim kategorijama društva – djeci i mladima.

5.2.4. Duhovno nasilje

Specifičnu kategoriju nasilja u porodici predstavlja duhovno nasilje. „Premda je, prema nekim istraživačima, svrstavano i u psihološko i u emotivno, duhovno nasilje može postojati kao zasebna kategorija“.⁵⁰

Ovaj oblik nasilja karakteriše korištenje religije odnosno spiritualnih elemenata s ciljem manipulacije i kontrole nad žrtvom. Kao takvo, duhovno zlostavljanje je poricanje ili korištenje duhovnih ili vjerskih uvjerenja i praksi za kontrolu i dominaciju, koje u konačnici može utjecati na samopouzdanje i samopoštovanje žrtve. Jednako tako, ovo zlostavljanje može se dogoditi kao dio nasilja u porodici i uz druge vrste zlostavljanja, na primjer fizičko zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje, financijsko zlostavljanje i seksualno zlostavljanje.

Duhovno zlostavljanje uključuje sljedeće radnje: sprječavanje da se prakticira religija, zloupotreba duhovnih ili vjerskih uvjerenja i praksi za opravdavanje drugih oblika zlostavljanja i nasilja prisiljavajući žrtvu da djeluje protiv njezinih duhovnih ili vjerskih obaveza, optuživanje da je žrtva previše religiozna ili nije dovoljno religiozna, ismijavajući žrtvinih religijskih praksi ili uvjerenja.

Svi ovi oblici nasilja djeluju na zdravlje pojedinca koje nije samo odsustvo bolesti nego cjelokupno fizičko, psihičko, socijalno, duhovno, emotivno blagostanje. Posljedice se kreću od smrtnih ishoda, fizičkih povreda, ozljeda, preko psihičkih poremećaja, socijalnih poteškoća, razvijanja različitih neprikladnih odbrambenih mehanizama koje žrtva kreira s ciljem da se nosi sa traumom i dr.

⁵⁰ Goldsmith, R., Freyd, J., Effects of emotional abuse in family and work environments, *Journal of Emotional Abuse*, 2005., str. 68.

5.2.5. Finansijska zloupotreba

Ekonomsko nasilje je možda jedno od najrecentnijih, u literaturi, pojmova oblika nasilja. Iako njegova definicija i granice nisu jasne, s obzirom na brojna tumačenja i sagledavanje ekonomskog aspekta sa različitih uglova, ekonomsko nasilje ili ekonomska šteta se odnosi na ponašanje usmjereno na lišenje žrtve svojih ili zajedničkih finansijskih resursa. Većina psiholoških studija danas uključuje ekonomsko nasilje kao oblik psihičkog odnosno psihološkog nasilja i to kroz kategoriju ucjene. Ovaj vid nasilja u porodici vrlo je efikasan način kontrole žrtve.

Ekonomsko nasilje, prema tome, uključuje i ograničen pristup sredstvima za život što je protivno ljudskim pravima. Ujedno obuhvata i radnje kojima se kontroliše pristup zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju, obrazovanju što svakako narušava normalno funkcionisanje jedinice u društvu. Ekonomsko nasilje u porodici obuhvata i one radnje kojima se izvjesni članovi društva, prvenstveno žene, isključuju iz procesa donešenja finansijskih odluka, a u širem smislu obuhvata isključivanje pojedinaca iz nasljeđivanja i raznih imovinskih prava.

Ekstremna kontrola kroz ekonomsko nasilje narušava sposobnost žrtve da izađe iz kruga nasilja. Konvencije i deklaracije, te zakoni zahtijevaju od država članica da ovakvo nasilje preveniraju i osnaživanjem i podsticanjem ekonomske nezavisnosti žena i žena žrtava te naglašavaju kako je finansijska sigurnost i stabilnost vrlo je važan faktor u borbi protiv ovog oblika nasilja.

5.2.6. Nasilje nad djecom

Problem nasilja u porodici, čak i ako djeca nisu direktno žrtve nasilja, djeca doživljavaju veoma traumatično. Oni žive u konstantnom strahu. Izložena su riziku da završe sa različitim socijalnim poteškoćama ili da i sami postanu žrtve nasilja.

Oni postaju svjedoci traumatičnih iskustava koje proživljavaju njihovi roditelji. Zbog samog nasilja nerijetko su i zaboravljena i zanemarena, a u velikom broju slučajeva su i direktno fizički i psihički zlostavljana. Nalaze se između dva roditelja koji su u sukobu, nezaštićena, odnosno u riziku da izgube jednog ili čak oba roditelja. Ovakva dešavanja ostavljaju negativne posljedice kako na fizičko tako na psihičko zdravlje djeteta oduzimajući njegovo pravo na bezbrižno odrastanje, osiguranu stabilnost i sl.

Problem nasilja nad djecom u porodici seže daleko u prošlost. Tjelesno odnosno fizičko kažnjavanje djece u obliku udaranja je društveno i kulturalno bilo prihvaćeno u mnogim zemljama dugo godina. Neke kulture i tradicije još i danas vrednuju ova uvjerenja.

Fizičko kažnjavanje je opasno za djecu. „U kratkom roku ovaj vid nasilja uništava živote hiljade djece, povrjeđuje ih ili čak i hendikepira. Dugoročno gledano, posljedice su vrlo velike – tjelesna kazna dovodi se u vezu sa razvojem nasilnog ponašanja te je povezana sa drugim problemima u djetinjstvu, adolescenciji i kasnijem životu djeteta. Zlostavljanje djece uključuje oblike fizičkog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog tretmana, eksploatacije djeteta u svrhu vlastite koristi, što rezultira stvarnim ili potencijalnim štetama po zdravlje djeteta, njegov opstanak, razvoj ili dostojanstvo“.⁵¹

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije procjenjuje se da su dojenčad i vrlo mala djeca u najvećem riziku od smrtnosti od strane fizičkog nasilja u porodici, sa stopama za starosnu grupu 0-4 godine dvostruko većoj od one za djecu u razdoblju 5-14 godina.

⁵¹ Mamula, M., Nasilje protiv žena, priručnik za analizu rodnih stereotipa, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004., str. 51.

5.3. Posljedice nasilja u porodici

5.3.1. Fizičke posljedice

Negativne zdravstvene posljedice fizičkog zlostavljanja žena od strane njihovih intimnih partnera uglavnom su više dokumentovane od samog emotivnog, odnosno psihološkog zlostavljanja. Zbog same prirode emotivnog odnosno psihičkog nasilja, o posljedicama emocionalnog zlostavljanja ženama manje se govori i teže ih je dokazati. Studije pokazuju da emotivno odnosno psihološko zlostavljanje skoro uvijek prethodni fizičkom zlostavljanju pa ga je u tom smislu nužno prevenirati i suzbiti ne samo kao zasebni element koji narušava integritet i krši sva ljudska prava nego kao i rizični element koji može proizvesti i fizičko pa time i seksualno nasilje.

5.3.2. Psihičke posljedice

Specifičnu kategoriju nasilja u porodici predstavlja duhovno nasilje. Premda je, prema nekim istraživačima, svrstavano i u psihološko i u emotivno, duhovno nasilje može postojati kao zasebna kategorija.

„Ovaj oblik nasilja karakteriše korištenje religije odnosno spiritualnih elemenata s ciljem manipulacije i kontrole nad žrtvom. Kao takvo, duhovno zlostavljanje je poricanje ili korištenje duhovnih ili vjerskih uvjerenja i praksi za kontrolu i dominaciju, koje u konačnici može utjecati na samopouzdanje i samopoštovanje žrtve. Jednako tako, ovo zlostavljanje može se dogoditi kao dio nasilja u porodici i uz druge vrste zlostavljanja, na primjer fizičko zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje, financijsko zlostavljanje i seksualno zlostavljanje“.⁵²

Duhovno zlostavljanje uključuje sljedeće radnje: sprječavanje da se prakticira religija, zloupotreba duhovnih ili vjerskih uvjerenja i praksi za opravdavanje drugih oblika zlostavljanja i nasilja prisiljavajući žrtvu da djeluje protiv njezinih duhovnih ili vjerskih obaveza, optuživanje da je žrtva previše religiozna ili nije dovoljno religiozna, ismijavajući žrtvinih religijskih praksi ili uvjerenja.

⁵² Mamula, M., *Nasilje protiv žena, priručnik za analizu rodni stereotipa*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004., str. 56.

Svi ovi oblici nasilja djeluju na zdravlje pojedinca koje nije samo odsustvo bolesti nego cjelokupno fizičko, psihičko, socijalno, duhovno, emotivno blagostanje. Posljedice se kreću od smrtnih ishoda, fizičkih povreda, ozljeda, preko psihičkih poremećaja, socijalnih poteškoća, razvijanja različitih neprikladnih odbrambenih mehanizama koje žrtva kreira s ciljem da se nosi sa traumom i dr.

5.3.3. Posljedice nasilja nad djecom

Povrede nanijete od strane roditelja ili staratelja na dijete mogu imati različite oblike. Ozbiljna šteta ili smrt u zlostavljanju djece najčešće su rezultat povrede glave ili povrede unutrašnjih organa. Trauma na glavi i potresi mozga javljaju se kao posljedica zlostavljanja i najčešći je uzrok smrti kod mlađe djece, a istraživanja navode da su djeca u prve dvije godine života najviše izloženi ovom riziku. I bosanskohercegovačko društvo pamti nemile događaje kada su roditelji usmrtili dijete. Jednako tako, posljedice fizičkog nasilja u porodici nad djecom jesu i višestruke povrede i prijelomi kičme i ekstremiteta, rebra ili drugih kostiju.

„Posljedice seksualnog zlostavljanja djece kreću se od raznih infekcija, povreda genitalija, bolova u stomaku i urinarom traktu, te u širem smislu probleme sa ponašanjem i različitim psihičkim poremećajima te asocijalnim ponašanjem. Seksualno zlostavljanje djece u porodici vrlo je teško otkriti, te je potreban vrlo visok indeks sumnje i poznavanja kako verbalnih tako i fizičkih indikatora. „Djeca uglavnom nisu svjesna ovakvog vida zlostavljanja, ili će ga otkriti sasvim spontano“.⁵³

Postoje i druge manifestacije nasilnog ponašanja nad djecom u porodici i to u obliku zanemarivanja djeteta, koja uključuju nepoštivanje preporuka zdravstvene zaštite za djecu, neuspješno traženje odgovarajuće zdravstvene zaštite, uskraćivanje hrane koja dovodi do gladi, onemogućavanja djeci da se obrazuju i slično. Drugi uzroci uključuju izlaganje djece drogama i neadekvatnu zaštitu od opasnosti.

⁵³ World Health Organization, World report on violence and health, World Health Organization, Geneva, 2002. Dostupno na: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf?ua=1, preuzeto, 25.05.2020.

Svi oblici nasilja u porodici, a osobito nasilje nad djecom iziskuju vrlo specifičan pristup i pažnju, te se moraju razmatrati sa više aspekata. Djelujući preventivno, putem edukacije, razgovora, osnaživanjem izvjesnih rizičnih kategorija društva, s jedne strane, ostavlja se prostor za suzbijanju nekih oblicima nasilja. Na neke se pak mora odgovarati vrlo strogo, a žrtvama omogućiti potvrdu, jer mnoge žrtve npr. emotivnog nasilja ne dobiju adekvatnu potvrdu kako struke tako i društva da su žrtve nasilja, te im omogućiti zaštitu.

5.4. Postupanje policijskih organa

ZKP FBiH propisuje, da imaju obavezu prijavljivanja krivičnog djela, nasilje u porodici, članovi porodice u kojoj se događa nasilje, kao i svaki drugi građanin koji dođe do saznanja o počinjenom krivičnom djelu nasilje u porodici, a posebno ako je žrtva maloljetna osoba.

„Zbog čega intervencija policije zaslužuje pažnju? Upravo zbog toga što većina ispitanika tvrdi da je policija ta koja predstavlja prvi kontakt žrtve sa nadležnim organima. Kako bi se osigurala sigurnost žrtve, policija ima ključnu ulogu. Sudeći po Međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava i kvalitetnih praktičnih iskustava u oblasti interveniranja policije u vezi sa nasiljem u porodici, ključni elementi početne intervencije policije su“:⁵⁴

- pojedinačno obavljanje razgovora sa učesnicima i svjedocima na licu mjesta,
- vođenje detaljnog zapisnika,
- upoznavanje žrtve s njenim pravima,
- osiguravanje ili organiziranje transporta žrtve do zdravstvene ustanove,
- osiguravanje zaštite osobi koja je prijavila nasilje

Sa žrtvom, što je prije moguće, treba obaviti razgovor posebno educiran policijac. Kada su u pitanju veća mjesta, potrebno je organizirati specijalizirane jedinice. Kako bi policija uopće mogla ući u stan, lišiti slobode i odvesti nasilnog počinioca s lica mjesta, potreban im je nalog.

⁵⁴ <https://www.osce.org/bs/bih/118943?download=true>, preuzeto, 25.05.2020.

Kada su u pitanju smjernice o pravilnom načinu interveniranja u slučaju nasilja u porodici, postoji znatna razlika između Zakona FBiH i Zakona RS. Naime, dok Zakon FBiH ne daje puno smjernica, Zakon RS o zaštiti ih daje nešto više. Zanimljivo je da policajci koji su upitani o ovome, negiraju postojanje pisanih dokumenata ili smjernica o vršenju intervencije u slučajevima nasilja u porodici. Samo nekolicina policijskih stanica ima sporazum o saradnji sa drugim nadležnim organima. Usljed nedostatka zakonskih propisa i internih smjernica, vremenom se razvilo različito postupanje u praksi u vezi sa interveniranjem u slučajevima nasilja u porodici.

5.4.1. Početna intervencija

Ono što bi svaka policijska stanica trebala imati je standardizirana intervencija kada su u pitanju slučajevi nasilja u porodici. Takvu intervenciju imaju samo one policijske stanice koje imaju protokol ili sporazum o saradnji. Bitno je spomenuti i kontakt osobe za nasilje u porodici. To su osobe, često ženskog spola, koje policijske stanice koriste u slučajevima nasilja u porodici. Njihova uloga se razlikuje od mjesta do mjesta, ali se ne ispunjava na dosljedan način. Kontakt osobe sa kojima su vršeni različiti intervjui, kažu da su oni zapravo inspektori koji vode statistiku o nasilju u porodici, pored svih ostalih aktivnosti. Može se zaključiti da se ulogi kontakt osobe ne posvećuje dovoljno pažnje.

Mnoge policijske stanice nemaju posebnu intervenciju kada je u pitanju nasilje u porodici. Tako je veliki broj policajaca izjavio da pozive, koji se tiču nasilja u porodici, tretiraju kao bili koji drugi prijavljeni prekršaj. Ono što je obično slučaj, patrola prva stiže na lice mjesta. Međutim, u praksi se pojavljuju i specifične procedure prilikom intervencija. Izlazak na lice mjesta ponekad zahtjeva ulazak u stan i druge prostorije, kao i pretresanje osobe bez naloga, što OSL mogu poduzeti samo u skladu sa ZKP-a. Nakon toga policijski službenici dužni su razdvojiti nasilnika i žrtvu, te u koliko je potrebno omogućiti hitnu medicinsku pomoć za žrtve i istražitelj u policijskoj upravi zajedno sa ekipom za uviđaj, morao bi izaći na mjesto događaja. Tako možemo spomenuti da se u jednoj policijskoj stanici prakticira da kriminalistički tehničar uvijek ide na mjesto počinjenja krivičnog djela.

To radi kako bi dokumentovao materijalne dokaze, ali i pružio pomoć žrtvi u vezi dobijanja adekvatne medicinske pomoći. Kada je u pitanju intervenisanje u ovakvim slučajevima, pretežno jedan službenik ženskog spola ide na lice mjesta kako bi razgovarala

sa žrtvom. Ovo nije uvijek slučaj jer mnoge policijske stanice nemaju službenike ženskog spola koje su prošle adekvatnu obuku. Dolazimo do zaključka da u većini slučajeva, intervenciju obavljaju službenici muškog spola.

5.4.2. Tehnike prikupljanja dokaza

Neke tehnike koje se koriste u praksi imaju negativan utjecaj na obavljanje istrage i krivičnog gonjenja počinitelja. Jako često se praktikuje čekanje da se žrtva „oporavi“ ili da se stvari „smire“. To je, prema istraživanjima koja pokazuju da se razgovor sa žrtvom treba obaviti odmah, pogrešan način za rješavanje nasilja.

Kada govorimo o prikupljanju dokaza na mjestu događaja nasilja u porodici, potrebno je obaviti razgovor sa žrtvama, svjedcima, osumnjičenim, odvojeno, osigurati medicinsko liječenje na licu mjesta i pozvati medicinsko osoblje, obaviti uviđaj na licu mjesta i sačiniti fotodokumentaciju, izuzeti tragove i predmeta sa lica mjesta od sudionika događaja ili drugig osoba.

Kada govorimo o prikupljanju dokaza i dokumentiranja povreda, često se koristi fotografski aparat putem kojeg se zabilježavaju fizičke povrede. To se radi prije nego što se žrtva pošalje u zdravstvenu ustanovu na pregled. Nažalost, ne koristi se velik broj različitih tehnika prikupljanja dokaza.

5.4.3. Informacije koje se pružaju žrtvi

Kako bi se žrtva osjećala sigurnom, potrebno joj je pružiti tačne i pravovremene informacije. Te informacije trebaju biti o mjerama koje su predviđene zakonima o zaštiti, kao i o drugim resursima, te o tome kako policija i drugi mogu pomoći. Žrtvu je potrebno upoznat s različitim opcijama. To predstavlja ključnu komponentu koja žrtvi omogućava da samostalno napravi izbor.

Ipak, žrtvama je potrebna asistencija kako bi shvatile šta je najbolje za njihovu sigurnost. Nažalost, praksa pokazuje drugačije. Mnogi policajci su izjavili da ne informišu žrtve o njihovim pravima predviđenim zakonima o zaštiti.

5.4.4. Lišavanje slobode

„Prema Zakonu o krivičnom postupku, policiji je dozvoljeno osobu lišiti slobode ukoliko postoji osnov sumnje da je počinjeno krivično djelo i da postoji jedan ili više nabrojanih osnova za pritvor (strah da će krivično djelo bit ponovljeno). Osoba može bit zadržana u policiji maksimalno 24 sata prije dovođenja pred tužioca. Ono što Zakon o prekršijama dozvoljava policiji, je da osobu koja se sumnjiči za prekršaj liši slobode i zadrži maksimalno dvanaest sati prije dovođenja pred sudiju“.⁵⁵

Ipak, praksa pokazuje drugačiju situaciju. Neki policajci koriste lišavanje slobodo od 24 sata kao mjeru kojom štite žrtvu od daljeg nasilja. Kada je počinitelj pod utjecajem alkohola, taj se period koristi kao vrijeme za „triježnjenje“. Policajci smatraju da je lišavanje slobode efikasna preventivna mjera. Oni tvrde da se počinioči ponašaju sasvim drugačije nakon 24 sata provedena u policiji. U mnogim slučajevima, tužilaštvo se ne obavještava kada se koristi mjera lišavanja slobode. Iako mnogi policajci lišavanje slobode koriste kao mjeru, neki to ne koriste nikako.

5.5. Uloga i postupanje centara za socijalni rad

Institucije koje najčešće imaju prvi kontakt sa žrtvom nasilja su: Centri za socijalni rad, policija, zdravstvene ustanove i nevladine organizacije.

U svom radu predstavnici Centra za socijalni rad postupaju prvenstveno prema odredbama Zakona o zaštiti nasilja u porodici, Porodičnim zakonom i Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH te Protokolu o postupanju nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici na Kantonalnom nivou.

Prema odredbama Porodičnog zakona i Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, centar za socijalni rad je ne samo ovlašten već je i dužan poduzimati porodično pravne mjere, ali i mjere socijalne zaštite kad ocijeni da su interesi djece, ili osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost, ili starijih osoba, ugroženi. Interesi djeteta su nesumnjivo ugroženi ukoliko jedan od članova ispoljava nasilje nad drugim.

⁵⁵ Mamula, M., *Nasilje protiv žena, priručnik za analizu rodni stereotipa*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004., str. 61.

Nadležni sud, policija, organ strateljstva i druge institucije nadležne za socijalnu i zdravstvenu zaštitu dužni su za predmete nasilja u porodici osigurati hitnost u postupanju.

Prekršajne sankcije za zaštitu od nasilja u porodici su sljedeće zaštitne mjere: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja, zabrana približavanja žrtvi i zabrana uznemiravanja ili uhođenja, obavezni psihosocijalni tretman i obavezno liječenje ovisnosti o alkoholu i opojnim drogama.

Svrha zaštitnih mjera je osiguravanje nužne zaštite zdravlja i sigurnosti osoba izloženih nasilju, sprečavanje nasilja u porodici, te poduzimanje efikasnih mjera preodgoja i liječenja nasilnih osoba.

Važno je istaći da, prema međunarodnim standardima, zaštitne mjere nisu predviđene da posluže kao oblik sankcije koja se izriče počiniocu. Zaštitne mjere služe da se pomogne žrtvi, i trebaju biti dostupne žrtvi, neovisno o bilo kojem drugom postupku. Zaštitne mjere nisu jedini izvor zaštite za žrtvu, ali one predstavljaju ključni element zaštite. Međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava obavezuju države da im omoguće lakšu primjenu i provedbu u praksi.

Nasilje Centru za socijalni rad najčešće prijavljuju: policija, škole, komšije, srodnici, same žrtve, nevladine organizacije i zdravstveni radnici.

Poslovi koje Centri za socijalni rad obavljaju kada je u pitanju nasilje u porodici:

- primi i sasluša žrtvu nasilja i o slučaju pripremi službenu zabilješku,
- u slučaju nasilja odmah obavijesti Policiju, a Policiji dostavi sve informacije o slučaju,
- upozna žrtvu sa njezinim zakonskim pravima i pravima djeteta,
- preduzme sve mjere osobito važne za zaštitu sigurnosti žrtve odnosno sigurnost, djeteta, naročito smještaj žrtve i djeteta u sklonište za žrtve nasilja u porodici,
- sa žrtvom nasilja izradi plan njezine sigurnosti i uspostavi redovan kontakt sa žrtvom,
- posreduje i pomaže žrtvi nasilja kod ostvarivanja njezinih prava (besplatna pravna pomoć, besplatna zdravstvena pomoć, i sl.),
- odazove se na poziv policije radi trenutnog zbrinjavanja djeteta ili maloljetnika i informativnog razgovora u vezi sa slučajem,

- Organ starateljstva dužan je voditi evidenciju o izrečenim zaštitnim mjerama osobama koje su štíćene zaštitnom mjerom i o nasilnim osobama kojima su izrečene zaštitne mjere.
- Organ starateljstva dužan je pratiti izvršenje izrečene mjere, obavještavati nadležni sud o izvršenju mjere, predložiti prekid ili produženje ili zamjenu mjere drugom mjerom.
- Organ starateljstva dužan je dostaviti sudu izvještaj o izvršenju zaštitne mjere najkasnije u roku od šest mjeseci, a na zahtjev suda, prema potrebi, i ranije.

5.6. Prevencija nasilja u porodici i uloga NVO

Uloga nevladinih organizacija (sektora civilnog društva) u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici veoma je značajna sa aspekta osiguravanja direktne pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici, kao i zagovaranja za unapređenje sistema zaštite.

„Kontinuiranim radom nevladine organizacije doprinijele su prepoznavanju nasilja kao društveno neprihvatljivog ponašanja. Učinjeni napori rezultirali su uspostavljanjem uspješne saradnje između vladinog i nevladinog sektora“.⁵⁶

Danas partnerski odnos između specijaliziranih nevladinih organizacija i institucija sistema predstavlja primjer uspješnog mješovitog sistema zaštite od nasilja u porodici, kojim su položaji subjekata zaštite određeni i definirani, te homogenizirani i daju zadovoljavajuće rezultate u zaštiti žrtava.

Žrtve porodičnog nasilja (direktnog ili indirektnog) ispoljavaju različite posljedice na individualnoj, emocionalnoj i socijalnoj razini, a što ovisi od niza faktora (intenziteta, trajanja i vrste nasilja kojem su bile izložene, kapaciteta ličnosti i socijalne podrške koju žrtva ima i dr). Zbog neizostavnih posljedica po žrtve, nužno je postojanje specijaliziranih servisa i tretmana koji se provode u okviru sigurnih kuća - skloništa za žrtve nasilja u porodici.

U BiH postoji osam sigurnih kuća sa 173 raspoloživa smještajna kapaciteta. Sve sigurne kuće nalaze se u okviru nevladinih organizacija. Na području Federacije BiH ima pet

⁵⁶ Mamula, M., *Nasilje protiv žena, priručnik za analizu rodni stereotipa*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004., str. 64.

sigurnih kuća sa 126 raspoloživih mjesta za smještaj žrtava nasilja. One djeluju u okviru nevladinih organizacija:

- Fondacija lokalne demokratije Sarajevo,
- Medica Zenica,
- Vive Žene Tuzla,
- Žene sa Une Bihać i
- Žena BiH Mostar.

Sigurna kuća namijenjena je privremenom zbrinjavanju žena i djece - žrtava porodičnog nasilja i predstavlja realizaciju prava žrtve nasilja u porodici na fizičku i psihičku sigurnost, odnosno zaštitu života, tjelesnog integriteta i duševnog zdravlja i sprečavanje daljeg nasilničkog ponašanja.

Propis predviđen Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici kojim bi se regulisalo pitanje osnivanja, rada i finansiranja sigurnih kuća nije donesen, što predstavlja prepreku u sistemskom reguliranju ove vrste zaštite.

5.6.1. Sigurna kuća za zaštitu i pomoć žrtvama nasilja

Osnovni cilj sigurne kuće je fizička zaštita i sigurnost žrtava nasilja, ali i niz drugih usluga koje će im pomoći u njihovoj rehabilitaciji i resocijalizaciji, što će ih u konačnici osnažiti da se odupru torturi, te počnu donositi odluke koje će im pomoći u realizaciji budućeg kvalitetnijeg života. Zbog kompleksnosti realizacije koncepta sigurne kuće, kao oblika zaštite potrebno je napraviti osvrt na sljedeće:

- procedure i pravila za smještaj žrtava
- kontraindikacije za smještaj,
- vrste usluga i tretmana,
- ekonomsko osnaživanje žrtava,
- poseban odnos i prilagodba tretmana za djecu žrtve nasilja,
- programi rada sa počiniocima.

Smještaj u sigurnu kuću se vrši po preporuci nadležnog centra za socijalni rad, policijske uprave, a u nekim sigurnim kućama i na zahtjev neke druge institucije ili na lični zahtjev žrtve. Sve usluge koje nude sigurne kuće su besplatne za žrtve nasilja.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predviđa trajanje tretmana žrtava u sigurnim kućama do šest mjeseci. Međutim, u praksi je nekada potreban duži tretman o čemu odlučuje stručni tim sigurne kuće i stručni tim nadležnog centra za socijalni rad uvažavajući najbolji interes žrtava nasilja.

U sigurnu kuću na tretman ne mogu biti primljene osobe sa psihijatrijskim dijagnozama u akutnoj fazi bolesti i ovisnice o alkoholu i/ili drogama. Vrste usluga koje se pružaju u sigurnoj kući:

- Fizička zaštita i sigurnost,
- Psihoterapijski tretman (individualni, grupni),
- Radno - okupaciona terapija, edukativne i suportivne radionice,
- Socijalno savjetovanje i podrška (individualno, grupno, kontakti sa drugim institucijama, kontakti sa članovima porodice),
- Pravna pomoć (pisanje tužbi, različitih zahtjeva, pravno savjetovanje, neke sigurne kuće imaju mogućnost zastupanja na sudu),
- Medicinska pomoć (hitne medicinske intervencije, redovni kontrolni pregledi, medikamentozna terapija - u saradnji sa zdravstvenim ustanovama),
- Neke sigurne kuće imaju programe ekonomskog osnaživanja kroz programe prekvalifikacije, doedukacije, pomoć pri zapošljavanju i dr., kao i mogućnost saradnje sa Zavodom za zapošljavanje Federacije BiH koji provodi program zapošljavanja, samozapošljavanja i prekvalifikacije žrtava nasilja u porodici,
- Pedagoški tretman, podrška u učenju djeci žrtava nasilja u sigurnoj kući,
- Psihoterapijski tretman djece žrtava nasilja u sigurnoj kući,
- Kontakt i saradnja sa vladinim institucijama i nevladinim organizacijama,
- Kontakt i saradnja sa članovima porodice i šire socijalne mreže,
- Neke sigurne kuće provode različite programe podrške i rada sa počiniocima nasilja (individualni tretman, partnerski i/ili porodični tretman, grupe samopomoći).

5.6.2. Koordinirano djelovanje subjekata zaštite

Sigurna kuća je veoma značajna za žrtve porodičnog nasilja koje se tokom tretmana po prvi put osjećaju prihvaćeno, dobiju razumijevanje, podršku, pažnju i vraćanje dostojanstva. Ali za rješavanje složenog problema kakav jeste porodično nasilje, sigurna kuća nužno mora biti dio sistema u zaštiti od nasilja. Zbog toga sve sigurne kuće usko saraduju sa centrima za socijalni rad, policijom, pravosuđem, zdravstvenim i obrazovnim institucijama, ali nerijetko i mjesnim zajednicama, općinama i dr.

Saradnja se odnosi na međusobnu razmjenu informacija i zajedničke aktivnosti u radu sa žrtvama nasilja, a zasnovana je na potpisanim protokolima o saradnji.

Efikasnost uspostavljenog sistema prevencije i zaštite od nasilja u porodici danas predstavlja odgovornost javnih organa i nevladinih organizacija, kao subjekata u lancu zaštite sa određenim nadležnostima, ulogom i značajem. Potreba za uspostavljanjem koordiniranog djelovanja svih subjekata zaštite (vladinog i nevladinog sektora) ima naročit značaj za unapređenje sistema.

Koordinirano djelovanje uspostavljeno je u većini kantona potpisivanjem Protokola o postupanju u okviru kojeg predstavnici vladinog i nevladinog sektora uz multidisciplinarni pristup, sistemski djeluju na unapređenju sistema zaštite.

Općenito, značaj razmjene informacija između identificiranih subjekata zaštite (policija, centri za socijalni rad, pravosuđe, zdravstvene i obrazovne institucije) ogleda se prvenstveno kroz olakšavanje rada svim subjektima zaštite, efikasnijem djelovanju, usmjerenju profesionalnih kapaciteta prema postizanju preventivnih i zaštitnih efekata uvažavajući potrebe žrtava.

Pored navedenog, značaj efikasne komunikacije, osim što doprinosi povećavanju kvalitete zaštite žrtve, doprinosi i prikupljanju podataka, njihovom evidentiranju, i u konačnici analiziranju. Analize dostupnih podataka iz prakse doprinose jačanju sistema zaštite, identificiranju nedostataka i davanju preporuka za njegovo unapređenje.

6. ZAKLJUČAK

Svaki vid nasilja, nad bilo kojom osobom izvršen, predstavlja direktno povređivanje njegovih/njenih temeljnih ljudskih prava. Niti jedna osoba se ne bi trebala osjećati nesigurnom i nezaštićenom u svom domu, okružena svojom porodicom.

Dijete uči mimikom, te sve što mi radimo – radit će i naše dijete. Dijete uči gledanjem i slušanjem, što će reći da ako je dijete bilo izloženo nasilju u porodici, u bilo kojoj formi, ono će naučiti da je to uredu i da ljudi to rade „iz ljubavi“.

Ovakva vrsta učenja može trajno i za života oštetiti dijete, te izazvati mentalna oboljenja, najčešće depresiju, i dovesti do drugih, teških mentalnih poremećaja, što na kraju rezultira, djelovanjem po naučenom ili zatvaranje u sebe i na kraju oduzimanje vlastitog života. Dijete misli da je bespomoćno. Sve se dešava tako brzo oko njega, ono nema vremena ni djelovati. Iz toga osjeća krivnju i ljutnju prema žrtvi.

U dosta slučajeva dijete nije samo posmatrač nasilja, ono je uvučeno u prepirke i na kraju, samo zlostavljano. Odredili smo pojmove pozitivne i negativne discipline djeteta, te gledali tjelesno kažnjavanje s psihološko – pravnog aspekta.

Tjelesno kažnjavanje nije normirano posebnim zakonskim odredbama koje će teretiti počinitelja ovog krivičnog djela. U Konvenciji UN o pravima djeteta prikazali smo dva člana koja nagovještavaju pravo djeteta da se nalazi u sigurnom okruženju, te zabranu nasilja nad djetetom. Međutim, smatramo da je u praksi potrebno mnogo više odredaba od Konvencije, kako bi se zaista ovaj problem shvatio ozbiljno.

Dijete podliježe traumi bez obzira da li je ono u ulozi posmatrača ili žrtve, te kao takvo oblikuje svoju ličnost koja pretežno zauzima položaj počinitelja jer smatra da je to dobro. Dijete uči zapažanjem, te je dužnost roditelja osigurati mu siguran i bezbrižan dom i odgoj i osigurati mu nesmetano uživanje osnovnih ljudskih prava koja su zajamčena svim ljudima bez obzira na dob.

S druge strane, posmatrajući pravni i institucionalni okvir za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH, može se zaključiti da u formalnom smislu BiH, FBiH i Republika Srpska poduzimaju značajne mjere i aktivnosti na osiguranju poštivanja principa dužne pažnje, te ispunjavanju odredbi Konvencije koje se odnose na zabranu

diskriminacije na osnovu spola i manjinskih statusa, osiguranje zakonskog i institucionalnog okvira za prevenciju nasilja.

S druge strane, posmatrajući pravni i institucionalni okvir za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH, može se zaključiti da u formalnom smislu BiH, FBiH i Republika Srpska poduzimaju značajne mjere i aktivnosti na osiguranju poštivanja principa dužne pažnje, te ispunjavanju odredbi Konvencije koje se odnose na zabranu diskriminacije na osnovu spola i manjinskih statusa, osiguranje zakonskog i institucionalnog okvira za prevenciju nasilja.

Međutim, bez obzira na postignuti napredak u formalnom smislu i definisanim politikama, i dalje postoje problemi, koji su s jedne strane vezani za neusaglašenost zakona u različitim jurisdikcijama, u smislu inkriminacije nasilja i zaštite žrtava, ali većim dijelom za njihovu nedosljednu implementaciju i prepreke efikasnoj prevenciji nasilja nad ženama. Riječ je najvećim dijelom o preovladavajućem neprepoznavanju nasilja nad ženama kao akta kršenja ljudskih prava te kao šireg i alarmantnog društvenog problema.

Takođe je prisutna i određene sporost i nedosljednost sudova, koji veoma rijetko izriču mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja, tako da u pojedinim slučajevima ni obučeni profesionalci za ovaj rad nisu iskorišteni.

Neshvatanje ozbiljnosti problema nasilja nad ženama je jednim dijelom i posljedica obrazovanja, jer zakonodavstvo o obrazovanju predviđa principe nediskriminacije po svim osnovama, ali nastavni planovi i programi, te udžbenička politika nisu usmjereni na promoviranje ravnopravnosti spolova, zabranu diskriminacije, nenasilnu komunikaciju i rješavanje sporova.

S druge strane, posmatrajući pravni i institucionalni okvir za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH, može se zaključiti da u formalnom smislu BiH, FBiH i Republika Srpska poduzimaju značajne mjere i aktivnosti na osiguranju poštivanja principa dužne pažnje, te ispunjavanju odredbi Konvencije koje se odnose na zabranu diskriminacije na osnovu spola i manjinskih statusa, osiguranje zakonskog i institucionalnog okvira za prevenciju nasilja.

Međutim, bez obzira na postignuti napredak u formalnom smislu i definisanim politikama, i dalje postoje problemi, koji su s jedne strane vezani za neusaglašenost zakona u različitim jurisdikcijama, u smislu inkriminacije nasilja i zaštite žrtava, ali većim dijelom za njihovu nedosljednu implementaciju i prepreke efikasnoj prevenciji nasilja nad ženama. Riječ je najvećim dijelom o preovladavajućem neprepoznavanju nasilja nad ženama kao akta kršenja ljudskih prava te kao šireg i alarmantnog društvenog problema.

Takođe je prisutna i određene sporost i nedosljednost sudova, koji veoma rijetko izriču mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana za počinioce nasilja, tako da u pojedinim slučajevima ni obučeni profesionalci za ovaj rad nisu iskorišteni.

Neshvatanje ozbiljnosti problema nasilja nad ženama je jednim dijelom i posljedica obrazovanja, jer zakonodavstvo o obrazovanju predviđa principe nediskriminacije po svim osnovama, ali nastavni planovi i programi, te udžbenička politika nisu usmjereni na promoviranje ravnopravnosti spolova, zabranu diskriminacije, nenasilnu komunikaciju i rješavanje sporova.

7. LITERATURA

Knjige i članci:

- 1) Beridan I, Porodica i rat, Sarajevo 2018.
- 2) Ajduković, D., Ajduković, M., Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti, Medicina fluminensis, 2010.
- 3) Babović, M., Pavlović, O., Ginić, K., Karađinović, N., Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2013.
- 4) Miljković J., Metod Sociologije, Novi Sad 2013.
- 5) Elliott, S., Gray, A., Immigration Research Programme: Family Structures, A report for the New Zealand Immigration Service, New Zealand Immigration Service, New Zealand, 2000.
- 6) Gender Centar Vlade Republike Srpske, Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj - priručnik za postupanje subjekata zaštite, 2. dopunjeno izdanje, Europrint, Banja Luka, 2010.
- 7) Goldsmith, R., Freyd, J., Effects of emotional abuse in family and work environments, Journal of Emotional Abuse, 2005.
- 8) Grupa autora, Pravna enciklopedija – I dio, Savremena administracija, Beograd, 1985.
- 9) Hodgson, R., Birks, K. S., Statistics - New Zealand's definition of family, its implications for the accuracy of data and effectiveness of policy targeting, The Centre for Public Policy Evaluation, Massey University, New Zealand, 2002.
- 10) Jordan, L. C., Elder Abuse and Domestic Violence: Overlapping Issues and Legal Remedies, American Journal of Family Law, 2001.
- 11) Mamula, M., Nasilje protiv žena, priručnik za analizu rodnih stereotipa, Centar za ženske studije, Zagreb, 2004.
- 12) Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2013.
- 13) Morales, A.T., Sheafor, B.W., Social work: a profession of many faces, (7th ed.). Ally and Bacon, 1995.
- 14) Ramljak A., Halilović H., Viktimologija, Sarajevo, 2004.

- 15) Reiss, A., Jeffrey, A., Roth, A., Understanding and Preventing Violence, National Academy Press, Washington, 1993.
- 16) Rao, D. B., Rao, V. V., Status and Advancement of Women, A.P.H. Publishing, New Delhi, 2005.
- 17) Singer M., Djeca i maloljetnici kao žrtve krivičnog djela, „Naša zakonitosty, 1985.
- 18) Sonawat, R., Understanding families in India: A reflection of societal changes, u: *Psicologia, Teoria e Pesquisa*, 2001.
- 19) Šuvalija, P.A., O Nasilju. U: „Snaga je u tebi“ Sklonište za žene i djecu, žrtve nasilja u kući, Bilten broj 2, ADD Barcelona Sarajevu, 2002.

Internet izvori:

- 1) Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova, Pravilnik o načinu provođenja zaštitnih mjera za počinioce nasilja u porodici koje su u nadležnosti policije, Član 9., 2014. Dostupno na:
- 2) https://mup.ks.gov.ba/sites/mup.ks.gov.ba/files/pravilnik_o_nacinu_provodjenja_zast._mjera_za_pochinioce_nasilja_u_porodici.pdf, Preuzeto 16.05.2020.
- 3) Nasilje u porodici i maloljetničko prestupništvo, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. Dostupno na: <https://mup.ks.gov.ba/kampanja/nasilje-u-porodici-i-maloljetnicko-prijestupnistvo>, Preuzeto, 16.05.2020.
- 4) Spahić-Šiljak, Z, Husić, S., Dijalogom protiv nasilja, TPO Fondacija Medica, Zenica, 2010. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=rNpJse0A3KA>, preuzeto, 15.05.2020.
- 5) UNICEF, Studija o dimenzijama nasilja u porodici Rodno nasilje u porodici u opštinama na Kosovu: Dragaš, Djakovica i Gnjilane, Kosovo, 2013., str. 12. Dostupno na:
- 6) https://www.unicef.org/kosovoprogramme/Final_Gender_based_SRB_int.pdf, preuzeto, 21.05.2020.
- 7) World Health Organization, World report on violence and health, World Health Organization, Geneva, 2002. Dostupno na:
- 8) https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/full_en.pdf?ua=1, preuzeto, 25.05.2020.
- 9) http://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/154897/12/12_chapter%202.pdf, preuzeto, 15.05.2020.

- 10) <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/03/Sudska-razmatranja-nasilje-u-porodici.pdf>, preuzeto, 15.05.2020.
- 11) https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf, preuzeto, 15.05.2020.
- 12) <https://www.osce.org/bs/bih/118943?download=true>, preuzeto, 25.05.2020.

Zakoni:

- 1) KZ FBiH, (Službene novine FBiH br. 43/20.) Novembar 1998. godine
- 2) Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. Dostupno na: https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon_o_zastiti_od_nasilja_u_porodici_FBiH.pdf,
Preuzeto, 16.05.2020
- 3) ZKP FbiH, (službene novine FbiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09,12/10)